د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، خپله نظریه او نکته به په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظرتې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه به په ډاډ وښلے شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همخولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخی: دانش کتابتون، قصه خواني بازار، پېښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د ليکوال سره دي

د کتاب نوم ———— د تحقيق په رڼا کښې

ليکوال ———— مياں وکيل شاه فقيرخېل

د چاپ کال ———— ۲۰۰۲ء

کتابت ———— محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځائے ————

بيه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ———— سيد طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تړون

دخپل مور پلار په نوم
په ګور یې نور شه
د چاپه دُعا کانو چې زه دَ
دنیا په شتون یم

میاں وکیل شاه فقیر خېل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمېره	لیک	مخ
۱-	د تحقیق په برخه کښې - یو عمومي تاثر او نورې خبرې ډاکټر محمد همایون هما	۶
۲-	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۳
۳-	د سعید خټک یو شعر	۳۶
۴-	صدیق څوک دے	۴۶
۵-	ابراهیم څوک دے	۶۵
۶-	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي اثار	۸۰
۷-	پښتو کښې رو چې منظوم طبّي لغت	۹۶
۸-	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹-	فقیر جمیل بېګ (جمال خان رح) د شاعر په حیث	۱۲۸
۱۰	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت	۱۴۷
۱۱-	پښتو نثري ادب	۱۶۰

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

د تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تأثر او نورې خبرې

زه د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او ددې فن ماهرانو هم دا خبره ښه په وثوق سره کړې ده چې تحقیق دادبېړۍ کږکېچنه شعبه او یوه ډېره ګرانه لاره ده په دې کږ کېچنه لار د تګ دپاره ډېره لویه سینه او زړه چاودون غواړي کله ناکله یو محقق په مودو مودو دیوې نکتې په لټون وي او څه وخت چې دیو اوږد منزل نه پس خپل ځان هدف ته نږدې او ګڼي نو یو ناساپه د هغه د مفروضې په ضد دیوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټوله خوارې او ستوانځون په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځای نه ورو مې ګام اخستې وي په بېرته هم په هغه ځای ولاړ ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړه نیوی شي چې هرې ناشونې ته دوراندې نه په ذهني توګه تیار وي د تحقیق دلارې خنډ انو ته زړه نه بایلي، د حوصلې خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیاره ګټ ته ښه په ورین تندي وړاندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا حقیقت په ګوته کړی دی چې د تحقیق د کار د ګراني والي سره

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا پېښې يو تکنيکي عمل هم دی د تحقيق کار هله ګټور ثابتېدی
شي چې دا عمل د دې د پاره د جوړولو په رڼا کښې سرته
ورسولی شي ځکه چې د تحقيق اوانه په کوټلي دليلونو،
قلمي مسودو، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي د يو محقق د چېړې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظريو
رد مقصد وي هغه نوې نظريې وړاندې کول غواړي او
د دې لارې د نوو لارو د پاره د غور و فکر نوې نوې نکتې
رامنځ ته کوي په څه موضوع يو تحقيقي کار چرې هم قطعي
او حتمي نه شي ګڼلی کېدی د تحقيق سره هميشه نوې مسئلې
راپېدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقيقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققينو د پاره د يوې رابطې کار ورکوي
ډېره اهم تکنيکي کار که چرې د تحقيقي رسمياتو د پوره کولو
نه بغېر وکړی شي نو دا رنګ نورو محققينو ته د دغې تحقيق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانې
پېښېږي او يا ورته بېخي او نه رسي او په نتيجه کښې د دغه
تحقيقي کاوش يو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زموږ د پښتو په ادب کښې د تحقيق د لارې سوارۀ
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړی دی
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقيق د اصولو سره سمون خوري
زموږ تحقيق کارانو د سرکاري ادارو د پشتۍ او د لاس امداد
نه بغېر په يوازې سر او بشپړه په نېک نيتۍ د مقدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. ېي شمېره ورک قلمي نسخې ېي مدون کړي او د پښتو د ادبي تاریخ کې تیاره کُتهونه ېي رڼا کړي دي خو کم او زیات دغه ټول تحقیقي کاوشونه د تحقیق د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د دسیپلینو په کتاره ډېره په ګرانه پوره خېژي نوځکه د عالمي سطحې د تحقیق معیار سره سمون نهٔ خوري او په دغې لحاظ زموږ د پاره ډېرې کږه تېرل لوکوټي ګرانه پرېوزي -

زموږ په تحقیقي ادب کښې دداسې غیر معیاري تحقیق کې مثالونه بیا موندے شي - زهٔ دلته ددغې مثالونو دیو په یو ذکر په ځای ددغې په مقله دا مجموعي تاثر ورانديږ کوم چې په دغې تحقیقي کاوشونو کښې ځنې خود ورانديږ نه د یو ټاکلي شوي مفروضې په بنیاد په هره طریقه بنهٔ په منلو بندیه رانغوانی نظرېې رد مقصد وي په تحقیق کښې دا رویه ددغې کار د بنیادي اصولو په ضد ګڼلے کیږي ځکه چې تحقیق د نیستو نو تیرېږ نهٔ مني - د تحقیق په لاره د ډېرو نظریو رد څهٔ شیجر ممنوعه نهٔ ده، خو ددې رد د پاره نیک نیتي بنیادي غوښتنه ده - دغه تردیدي نکتې کهٔ چرې د تحقیقي سفر په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقیق د یو زوړ عمارت د پاره د نوې ردې بنیاد کوځي نو د څهٔ مصلحت کوشي له څخه د هغې نه ډډه د بنیادي اصولونه خلاف ګڼېږده -

په تحقیق کښې دستاویزي ثبوت د اهمیت وړوي او عقلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لاټل ثانوي درجه لري - که چرې د انصاف په نظر ور وکتل
شي او زموږ د دانهٔ تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغو بنیادي
اصولو په رڼا کښې او سنجولي شي نو په دغې پیمانه به زموږ
د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري ثابته شي-

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو
ولاړه ده - په تحقیق کښې د روایتونو اهمیت په خپل ځای
څه چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره
کوم اصول منضبط کړي شوي دي هغه دُمره کلک او زور ور
دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې
هیڅ ګنجائش نهٔ پاتې کېږي د حدیثونو په سنجولو او قدرولو
کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخهٔ اصول د
نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یوه لویه
برخه یې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقې د پاره د بنیادکار
ورکوي نو که چرې په ادبي تحقیق کښې د روایت
د سنجولو هم دغه بنیاد او کرځولي شي نو د تحقیق پرې معیاري
کېږي هم او مستند کېدے پرې هم شي ځو زموږ په تحقیقي
ادب کښې یکار ډاو ستے روایتونه نهٔ سند لري او نهٔ تسلسل
او د دغې رویتې زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري
کړې ده - د ډېرو دیوانونو ترتیب وتدوین او بیا په هغې
لیکلي شوې مقدمې د دغې رنګ شالونه دي چې د تحقیق د
اصولو په معیار د دغې اثار سنجول د وختي اهم ضرورت دے-

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د پښتو د تحقیقي ادب د ودې نیمګړې او ناپوره کارونو د سرته رسولو، د موږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو په معیار د سنجولو او نوې تحقیق د معیاري کولو د پاره په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دے او د ودې اهم کار د پاره، دداسې زلمو ضرورت دے چې هغوی په یوه لېونۍ جذبه تحقیق د ټول ژوند مشن اوګرځوي او د پښتو د فخر وړ قامي تاریخ، د پښتو شته من کلاسیکي ادب او د ودې ادب ارزښتناک آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلې شوي اصولو په کچه د پوره کېدو په بنیاد هر ځای او هرچا ته قبول وي او د هغې په نتیجو ټول پردو هیڅ چاته د شک و شبهې ګنجائش نه پیدا کېږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه فقیرخېل هم د غه رنګ زلمو څخه یو کېدے شي - ځکه چې ما په ابتدا کښې وویلي دي چې تحقیق د پاره، "د زړه زور" بنیادي شرط دے نو وکیل شاه لخپله زلمے دے د هغه د تحقیقي کاوشونو نه اندازه لګي چې د زړه زور ئې هم ښه زیات دے او هغه د غه توانائي د تحقیق غوندې زړه سترې کار ته په کومه لېونۍ جذبه وقف کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموری سبب اوګرځي او دې سره سره به ئې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري تحقیقي ادب هم شته من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې د ځېل کول د نورو لیکونکو پشان ئې په یو وخت د ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شپاړسو پېړو پښې نهٔ دي ایښي او په یوه خله د تحقیق، تنقید شاعرۍ، افسانې او ډرامې په تورو کښې یو کې نهٔ وې سبکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقیق میدان خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې صنف کښې یې خپلې هلې ځلې جارې ساتلې دي د خپل دغې ذهني استقامت په ډاډ یې په کال ۱۹۹۷ کښې د میاں حمد الله فقیرخېل دیوان چې د ژوند زمانه یې ۱۲۱۰ هـ نه ۱۲۹۰ هـ تر منځه اندازه کړې ده مدون کړو او د تحقیق په اصولو یې د خپلې یوې درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میاں وکیل شاه دغه مقدمه که یو پله د میاں حمد الله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات فراهم کوي نو ورسره د هغهٔ د وختونو په هغې پېښو هم رڼا غورزه وي چې د پښتونخوا د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه، د انساني فکر امکاني بورجلونو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم او فن ډېره کښې شعبې او د هغې دومره بې شمېره برخې جوړې شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن دراوړ دي کار ممکن شوے نهٔ دے. د علم و فن د دغې خودو ورو داوړو له مخه، تخصیص د نن صبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے یو هغه خلق یو روغ علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته ګرانده وتو په ځانه د کار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

(c) ketabton.com: The Digital Library

څېړې هلې ځلې جارې ساتي میان وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې ضرورت ډېر ښه پوهېږي دی نو ځکه هغه د تحقیق و تدقیق په عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د خټکو په قامولیه کښې د خېل جد امجد میان جمیل بېګ (۱۰۲۴هـ - ۱۱۱۶هـ) او د هغه کورنۍ چې په فقیرخېل میان کانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د پلټنې او برسېرنې خصوصي، ذېلي ځانګه (SUB BRANCH) خوښه کړې ده۔ د میان حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش ورومبۍ نمونه ده او اوس دا دے د تحقیق په رڼا کښې د هغه یو داسې ځه ده چې د هغې په اسو ییکو نوکښې شپږ مضمونو ته د سعید خټک یو شعر، صدیق څوک دے، ابراهیم څوک دے، فقیرجمیل بېګ د شاعر په حېث، خوشحال خان خټک او حکمت او په پښتوکښې منظوم طبي لغت هم د هغه د خوښې د تحقیق د دغه ذېلي څانګې سره تعلق لري۔ میان وکیل شاه په دې حقله زه ډېر خوش بخته ګڼم چې هغه د تحقیق د طبعي رجحان سره د پښتو دیوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري او بیا هغه خېل صلاحیتونه دیو نسلي تفاخر د احساس لاندې او د قام ولۍ په یوه لېونۍ جذبه د خېل قام د پیا وړو شلو د تعارف او د هغوې د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف کړي دي۔

ښکاره دا ده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي ځه ډېره د پاملې د نوستونکو ځې ته را غلې دے، ځکه چې هغه د دې کتابت

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

شوې مسوده زما د تأثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو نه کړې
وه خو زه په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي منصوبې په تکمیل کښې بوخت وم او په منځ منځ کښې د یک لوست څه نور هنګامي کارونه هم را پېدا کېدل نو ځکه د دې کتاب اشاعت په دې زما د تأثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا په وجه ډیل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې درنه تحقیقي هڅه زما د یک اخستو نځه اراده بلکه فیصله وه چې هغه د خپل ناقلاره خوځې روح حساس طبیعت باوجود - تر ډېره اوږدې مودې پورې سا را ښکله او په یو برخوردارانه احترام یې بڼه په زغم زما یک ته انتظار او کړو - سره د ډېره هسیارتیا زه نه شم ویلی چې زما دا تار تارین تأثرات به د هغه د دې ډېره زور او په خوارۍ ییکلي علمي او تحقیقي کاوش د پېش ننکښې او د هغه د ډېره اوږد انتظار څه حق ادا کړي او که نه خو دا په یقین سره ویلی شم چې زما دا نیمګړې شان یک به د تحقیق په ډګر د هغه د خوارۍ او د شوا خون نه ډک زړه سترې مزل یو ځې پسلوه منشه ضرور او منلی شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ما ته را کړې شوې ده په دې کښې تر دې وخته لس تحقیقي یکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو شري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو یکونو نه پرته نکه چې وړاندې د کراوشو شپږ مضمونونه

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

د فقیرخېل میاں کانو د علمي کورنۍ د ځینې شاعرانو د ژوند د پېلتنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ دي چې د وکیل شاه د خپل تېر د مشرانو په حقله د تحقیقي کارونو مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د یکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه په حقله دا په ډاډ وېلے شو چې هغه د خپل کول په تحقیق کارونو کښې یو داسې ځواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي هڅې د پاره، د بنیادي معلوماتو را غونډولو نه پس هغې ته په ډېر ښو ځون یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو په ډاډ خپله تحقیقي مفروضه ښه په ښو دلیلونو او د دستاویزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي چې د هغې په مڼلو کښې تر هغې هیڅ څه باک نه ښکاري تر څو چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو ښو دلیلونو او په مستند دستاویزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نه وي -

د تحقیق په دنیا کښې دا غونډ کړي شوي کم او زیات تول یکونه وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه هیڅ څه یک نه دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر دې وختونو قطعي ثابتې شوي دي - او زما په خیال نوم ورکي شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر - صدیق څوک دے ابراهیم څوک دے او په پښتو کښې یو مېنے

(c) ketabton.com: The Digital Library

منظوم طبي لغت د وکیل شاه د اسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو تاریخي ارزښت لري -

انکشاف د نوو تحقیقي مفروضو پیشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوو نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي - د وکیل شاه د کوشش وي چې هغه د خپل تحقیق د پاره نوې نوې مسئلې ولټوي - د تحقیق په بنیاد د پخوانۍ ادب تیاره کنجونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې را منځ ته کړي -

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شخوند نه دي وهلي بلکه بشه په شعوري ډول ئې د کوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوی پښتکي بل کړي په دې لړکښې هغه د څنو زړو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته په خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي -

دکریم داد الف نامه او د هغې شرح - د سرخط لاندې یک په دې انکشاف اوانه دے چې د کریم داد ابن انون دروزن د واصلته تحق نوې الف نامې شارح حافظ عثمان نومیږي د چا په حقله ډېر نوي تحقیق کاران د څه مصدقه معلوماتو په ورانډې کولو کښې پاتې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي . زمونږ زلمي محقق د ذکرشوي الف نامې د يوې خطي نسخې په بنياد ستاپسلې شارح په ورومبي ځل د مجهوليت د تيروتنې په تورابهر کړولو د اخون درويزه د اولاد ځنې ثابت کړے دے .

"د سعيد خټک يو شعر" د سرخط لاندې په خپل يوه کښې وکيل شاه د پښتو د ستر و تحقيق کارانو همېش خليل او صديق الله رښتين د هغه د يو شعر نه اخذ کړي دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نېغ په نيغه په رد کړولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعيد خټک د دې شعر

خان کۀ اطلس دا شعارو اودلي دي
دده پو درپو ورو نو تو کي هم ښکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے .
د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد دا که چې ښکاره ده خوشحال خان خټک دے چې د خپلې کورنۍ تولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے خو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نۀ ده بلکه دا د هغه د دې ورونه ميان جميل بېګ ، شمشېرخان او مير بازخان ياد کړي شوي دي . د ميان جميل بېګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان خټک د دوه نورو ورونو د ادبي حېثيت په حقله څۀ دستاويزي ثبوت مخې ته نۀ دے راغلے خو زمونږ د زلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنژدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

دي یې کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه د زړې نظریې په رد یوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او دغه دا نوې نکته خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورو نو شمشیر خان او میر باز خان د شاعرانه حیثیت په حقله دغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره د غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - د یو نوعیت دوه جدا جدا تحقیقي لیکوال دي زلمي محقق د دغې دوارو ځوانو نوم ورکو شاعرانو د پښتنګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک چل کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نومونو د دغې دوارو شاعرانو د ژوند حالات او زمانه، د دوی خټکو په تیره وکښې ورک پاتې شوي دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د دغوي په حقله څېلو لیکونو کښې د یو بل نه متضاد رائې وړاندې کړې ده او په دوي کښې یو هم د څه کوتلي تحقیق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځائے ځائیني او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي ویلي وکیل شاه وروستے محقق دے چې د ډېر په شواهدو نو او د خپل قام د دغې دوارو شاعرانو د مونږ د لټون په یوه جذباتي هڅه د دغوي د کلام د داخلي شهادتونو په ډاډ که دغه ورته هرڅو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه ده وائي یوه کوتلې رائے قائمه کړې ده او د بنه پوخو دلیلونو په بنیاد یې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم دغه د حبیب احمد میاں جمیل بیګ زامن دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو وړومبې منظومې طبي لغت د سرخط لاندې يوه بله کښې دا انکشاف شوی دی چې د هغه په لاس را غلي د مفرداتِ افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاريخ کښې وړومبې منظوم طبي لغت دی او دا لغت ميان تحمل شاه فقيرخيل تصنيف کړی دی ځکه چې د پښتو د يو صاحب ديوان شاعر ميان حمد الله فقيرخيل زوی ځوی دی.

نوم ورکي شاعر محمد سعيد او د هغه قلمي آثار، د ابک خيل ميان کانو د يو گمنامه شاعر محمد سعيد (۱۲۶۳ھ تا ۱۳۱۱ھ) چې د مردان د کاټلنګ په علاقه کښې د اوډيګرام نومې کلي او سيد و نکې وو د ژوند او کار په حقله يو ډېر معلوماتي مضمون دی، په څېړل دې يک کښې ميان وکيل شاه، دا انکشاف کړی دی چې ميان محمد سعيد ابک خيل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دوېم شاعر دی چې منظومه سفرنامه يې تصنيف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو د تهون د جذبې او په هغوی د کار يوه ارزښتناله نمونه ده.

د تحقيق په رڼا کښې را غلي چې د کوموئيکو نو ذکر او شو په د غې ډيرو کښې د څه نوې خبرې کوشش شوی دی او څه داسې نظريه مسله او نکتې را وړاندې کړې شوې ده چې په هغې د مزيد تحقيق امکانات شته دی - په کتاب کښې ځنې داسې ليکونه هم شته د ذکرشوي مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه ليکونو کښې د پښتو نثري ادب د موضوع په اعتبار يو معلوماتي ليک دی

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نحو اندازې تدریسي دی. د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پیشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا ئیک نور هم وقیع شوی وُ.

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د ثانې مضمون کښې د تحقیق د فن د یو بنیادي توکي په حقله په دغې موضوع لیکلي شوي کتابونه ډېرې معلوماتي خبرې راټولې کړے شوي دي ددې ئیک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو ځنې پخپله هم ښهٔ خبر دے او غواړي چې د تحقیق دلارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي.

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ'' د شاعر په حیثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازیکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دوارو سترو ستهو د کار په خصوصي ارخونو ډېر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي، د میان جمیل بېګ'' په حقله لیکلے شوے مضمون کښې زمونږ د دغې ښې غوره پیاوتې شوي شخصیت په ادبي ارخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بیا موندے شي.

اوس یو څو خبرې ددې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدر دو لو کوشش کوؤم د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه، د شاعرانه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړو پېچ نه عاري (صفا) ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګین بیاني نه زغمي او نه د شاعرانه صنعتونو پاتنه داره وي ځکه چې دا سې دژبې د معنویت او صنعت ګري د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران وا لے پیدا کوي او اهداف یې ګړوډ یا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقیقي نوعیت هغه یکونه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځائے تحقیق ته پام لرنه شوې وي په تحقیق کښې د ژبې تیقن بنیادي اهمیت ضروري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په ټول کار د بې یقینۍ تاثر ورکوي. البته په تحقیق کښې د هم چو ما دیګرې نیست په شان فرعون رنګه دعوې او یوه تحکمانه رویه هم د تحقیق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق ځکه هم څو یو زړه سترې او پېچیده عمل دے نو د تحقیق موادو د پېشکش دپاره مناسب یک ډول (PROSE STYLE) ځان ته یوه ګرانه مسئله ده او د دغې چل د را لاندې کولو دپاره یوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده -

میاں وکیل شاه فقیر خېل د لیے دے، د تحقیق کړ کېچنه لار هغه ځان ته پخپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوې نوې موضوعاتو په لټون چل تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري - او ددې دپاره چې هغه کوم یک ډول خپل کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نور هم صفا او ساده شي. زموږ ددې محقق د یک بنیادي
تکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه د یوې خبرې په
تکرار او د یو ټکي د متن ادفاتو په پر له پسې راوستو دا کوشش
کوي چې د خپل تحقیق بنیادي نکته د لوستونکو زړه او ذهن
ته ور ښیاسي، کله ناکله د هغۀ د یک په تکراري اسلوب د ټکو
په معنویت کښې فرق پیدا شي خو د تحقیقي نکتې د اهمیت
په وجه مفهوم ئې بیا هم ذهن واخلي. د تحقیق په دنیا کښې
د دا غلي یکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده.
د هغه رویه (approach) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد
ئې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د
ناپوره خبرې قائل نۀ دے، خپله نظریه او نکته ښۀ په
اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظر ئې
او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې
کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي یک په ختمېدو په
د نچې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه
کوي. ددې هر څه په دنیا کښې زۀ ښۀ په ډاډه وئیلے شم چې
میاں وکیل شاه فقیرخېل د دوران وخت د خپلو همځولو په ډله کښې
د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا
کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے.

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما

هسکه مېنه شېخ ملتون - مردان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کریم داد الف نامه او دهغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوے لوے عالمان شاعران محققین مؤرخین تېر شوي او په دغه مختلفو دورو نوکښې يې ځان له ستر مقامونه مونده لي په دغه دورونو کښې دوېم دور دے چې په يولسمه او دولسمه صدی هجري پورې باندې محیط دے په دغه دوېم دور کښې مونږ د دوو ډلو سره مخامخ کیږو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادیږي او بله ډله د اخوند درویزه او دهغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې ددې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هرکله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد يې کېښو او بیا يې د خپل نصب العین سرګندولو دپاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پیدا شوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او ددې کتاب په رد کښې د دوېمې ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب ولیکلو او د دغه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوړ مقام ورمونده لو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ دد ین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت لاربښود نه یې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې د اخوند درویزه زوے اخوند کریمداد هم لوے علمیت او حیثیت لرلو په ۹۶۵ ه کښې زیږیدلے وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات یې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند هم وو په ۱۰۷۲ ه کښې شهید کړے شو او په کالجو سوات کښې یې مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو دده ډیر تصنیفات دي چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې « الف نامه » زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه لیکلې د غه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفی محمد او عبدالحلیم هم الف نامې لیکلې خو دې نه مخکښې د الفنامو روښاني شاعرانو بنیاد ایښودے دے چې په هغې کښې د ارزاني - مرزا انصاري - علی محمد مخلص - دولت لواڼي غوندې لوې لوې شاعران شامل دي - اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې ده یې د مخزن سره یوځائے کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمي هیواد مل صیب په خپل کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤ نه " په صفحه ۱۸۲ باندې لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر تورې په یو بیت یا بېتونو کښې تشریح کوي د حروفو د غه ډول اسرارو ته توجه زل په ځینو مذهبي او عرفاني لاروکښې يو اصل ګڼل کېږي -

د مثال په توګه موږ دلته د کي یمداد د الفنامه د بېلو بېلو توحروفو د یو یو شعر نمونه ورکوو . لکه

الف :- اے طالبه الف یو ګوره له فیمه
د دې دوارو معنیٰ هیمه
ب وجود ظاهر په پې شه
عین هغه عکس هوځ شه
ت توحید د ې سته ګوره
چې جلوه کا نور د نور ده
ث ثبوت دے د ذات دے
کل دا غیر ثبوت د لات دے

د غه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې یو تفصیلي کلام لیکلے شوے دے د کي یمداد د الف نامې شرح لیکلې شوې ده چې د رېو کسانو لیکلې یوه شرح د حاجي عبد الله رح قصوري " کلمات الوافیات " ده دوېمه د حاجي بهادر کوهاټي رح مفتاح الدقائق ده او درېیمه شرح د عثمان ده د دې دریمې شرح په باره کښې د افغانستان سر محقق ګران زلمي هېواد مل صيب د خپل کتاب " د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې " په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن سرخط لاندې پې لیکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغې شرح په پیل کښې د کریمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې د الف نامه شرح راغلې او تر الف نامه وروستو یې د مخزن ځنې نورې کښې شروع کړی دي د شرح په دې نسخه کښې د کریمداد الفنامه د "ن" تر پېښې پورې راغلې ده او نوره برخه یې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح په پارسي ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نه لري چې د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پای کښې د عثمان نوم راغلی او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړی خو باوري پرې نه یم -

وبیا ورپسې د دې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې هېواد مل صیب لیکي -

موږ ته د کریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې دي چې دغه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته او په پای کښې راغلي دي -

" الهی تو حافظی محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما د شارې په توګه معرفي کړی دی خو باوري پرې نه یم -

وبیا یې د دې عثمان باره کښې د خپل بل یو کتاب چې د کوټې مکتبې راغلی " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاو " په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي

ارواښاد قاضي محمد عمران خان تپونکي (۱۹۲۹ء — ۱۹۸۲ء)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام یو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب گمان عثمان نومېږي او د شرح په
پای کښې دا غلي دی "الهی تو حافظی محفوظ کن عثمان"
د شرح مخزن دغې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبدالحلیم زوی دی او د عبدالحلیم
په زامنو کښې بیا دوه تنه یاد شوي چې یو عمران او بل عثمان
دا څو وود الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان لیکلې متعلق د گران زلمي
هېوادمل صیب لیکنه او تحقیق. د محترم هېوادمل صیب د دې لیک او
تحقیق په مرسته کښې او په دنیا کښې غواړم چې څه لیکل وکړم
او کېدے شي چې زما د غه لیکو سره نور نوي معلومات را برسېره شي.
او دا لیکل به هم د دغې شرح په دنیا کښې وي کومه شرح چې په ریاست
ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هېوادمل صیب لیدلې کتلې ده دا به د گران هېوادمل صیب د پاره دَ
خوشحالۍ باعث او گرځي چې د لته زهٔ دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په ریاست ټونک کښې لیدلې کتلې او لاتر اوسه په دې سیمه
چا سره معلومه نهٔ ده هم دغه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د یو تفصیلي مقدمې د ما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هېوادمل صیب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې یو څو
پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلې پاڼو کښې
د مطلب مغز پاڼې موجود دي په کومه سره چې مونږ پورې خپل مرام

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو او دا په ښه ډول د سره و ښلې شو چې ددې شرح شارح عثمان دے او دګوان سر محقق هېواد مل صیب هغه شک په یقین کښې بدلوي چې وا قعي عثمان ددې شرح شارح دے ددې مقدمې نه به دلته کښې هغه اقتباس را وړے او ليکلو په کوم کښې چې دوي يعنې حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څه اسباب دي چې د ا شرح اوليکلې شوه دوي ليکي -

سید علی ترمذی قدس الله سره العزیز باخون حاجی البدعت و یقیم السنت عارف بالله درویزه رسیده بود نور رحمت الله علیه و ازین باعلم ربانی شهباز لا مکان نیے محقیق اخون کریمداد علیه الرحمة رسیده است او به نور عالم وحدت معنی سیی حرف را بر زبان افغانی بیان کرده وآن معنی هما حقائق و معارف الاهی بودند وآن حقائق و معارف الٰہی روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتیاج به شرح ان معانی افتاد که معنی آن سیی حرف واضح در روشن شود به طالبان حق این یک سبب شرح شد و دیگر سبب شرح این است که بسیار مومنان طالبان انسان واصل حق اند برائي آنکه آن انسان واصل حق مارا بحق وصل کند وآن انسان واصل حق پوشیده است بحکم این حدیث قدوسی اولیائي تحت قبائي لا یعرفهم غیری پس تصنیف شد این شرح که پوشیده نیست پس بدست هر کسے که این شرح رسید و این شرح را از اول تا آخر در مطالعه اورد به کرامت مرات و انچه دران شرح است

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دوهغه اقتباس د کوم نه چې معلوم شو چې حافظ عثمان د
دې شرح شارح دے او هغه چې د شرح په آخر کښې د «الهٰی تو
حافظی محفوظ کن عثمان» کوم الفاظ لیکلي او ګوان هم داد مل صیب د
دې الفاظو په رڼا کښې دے شارح یاده وي او س نو د مېس د
واضحه شوه چې نه یواځې په دې الفاظو لیکلو بلکه په دغه ذکر
شوي د مقدمې اقتباس نه نو بالکل ښکاره شوه چې عثمان دا
شرح لیکلې - سکه چې څګښې وښيلي شوي دي چې د کوم یو د
الف نامې دوه شرحې نورې هم شوي دي چې نومونه کلمات الوافیات
او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دې خپلې شرح
ته نوم اېښود دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښې
چې دې شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي لیکي -

و نام نهاده شد این شرح را شرح واصلة الحق با میدانکه
حق سبحانه تعالیٰ مطالعه کند این کتاب او عمل کند این کتاب را به
سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است
معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین
معنی است که محو شدن شده است

د دې اقتباس نه معلومه شوه چې د دې شرح نوم "واصلة الحق"
دے د دې نه پس په دې مقدمه کښې د دې کتاب د ابوابو ذکر دے
چې اول باب د علم توحید دے او دغه شان ورپسې نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بران عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالی که بوسیله این شرح آن طالب را بحق وصل کند بسبب آنکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل حاصل کرده ووصل حق عبارت از کم شدن بنده در حق ....

ددې شرح سبب د ډیکلو داد ے چې په دې د خدای پاک پېژندنه او د حق دنیا وه او دا هر څه د دې د پاره د عمل او د حق د پېژندنو او غوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي او ددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح او رسي او نورو خلقو ته هم د فائدې او د عمل علم سبب او ګرځي دا مقدمه ډېره تفصیلي ده خو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم ذلمي هیواد مل صیب هغه شک چې عثمان شارح دے او که نه په یقین کښې بدلیږي هغه به د لته نا ووم چې هغه دا رنګه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح وسبب عمل این شرح این بنده ذلیل را که از هستی خود بریده است وبه هستی حق پیوسته است و خاکپای دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کند که حق سبحانه تعالی از ورا فیض شود و بدیدار خود مشرف کند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځائ په ځائ هغه حصې او لیکلې د کومې نه چې نوے معلومات موندل ته تر لاسه کیږي او کوم شي چې په دې مقدمه کښې نور هم څه داسې وي نو تر کومه چې ما دا اوکتله نو نور په کښې د شرح متعلق د عثمان خیل خیالات یک دي ددې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کیږي چې د بسم الله الرحمن الرحیم نه پس لیکي.

ای طالبه الف یو کوره له فیمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طریقه طالب این است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن و وجود صفات حق را ثابت کن پس ازاں وجود وذات و تمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ......

دغه شان ددې شرح په پای هم هغه الفاظ راغلي کوم چې محترم زلمي هیواد مل صیب په خپلو کتابونو چې ذکر یې په دې مضمون کښې راغلے لیکلي نو د لته دغه آخري اقتباس لیکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمیدو د لوئ خدائ شکر ادا کړي -

الحمد الله علی اتمام حمداً دایماً بدوام الله تعالی والصلوة علی نبي محمد سید العالمین صلوة مُستمرّة باستمرار الله تعالی الٰهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عشي را از دین ن غیر حق در هر دو سرائے بحرمت نبی محمد سید الکل مع الکل صلی الله علیه وسلم بعد و معلوم الله تعالی و معدور الله تعالی و

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روزجمعه این کتاب با ختتام رسید تمام شد -

د اقتباس مادلته په دې وجه درج کړو چې محترم هېواد مل صیب کوم اقتباس د تیوشکي نسخې نه درج کړے په هغې او په دې الفاظو کښې څه لږ ډیر فرق دے لکه په هغې کښې "توحافظ محفوظ کن عثمان ترا ازدیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "د ترا" په ځائے عشی را ازدیدن د غه شان په هغې کښې "در هر دوجهان" لیکلي او په دې نسخه کښې "در هر دوسرائے" یک دے -

د غه شان د کتاب لیکلو نېټه په هغې نهٔ ده لیکلې او په دې نسخه کښې بتاریخ شهر شعبان روزجمعه این کتاب با ختتام رسید لیکلے شوے چې یاشت او ورځ ترې معلومېږي خو کال ئې نه دے لیکلے -

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یک هم شته چې د الف نامې د شرح سره څهٔ تعلق نهٔ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي نو د عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمن الرحیم نه شروع کېږي چې دد غې سرنامه دا رنگه ده -

بسم الله الرحمن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسله عالیه قادری بر مجاهدات شاقه آنحضرت نگاه کن و برکات آن حضرت که بمنزله آب حیا تند کوشش دل را پیوسته دار که آنحضرت چه میفرمایند -

اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نمی بودند تقریب حق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مر ترا هرگز میسر نمیشود ای غلام تفقه کن پس ازان اعتزاز کن ازانکه هرکه عبادت خدای عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بودکه سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نیشته چې دے د کوم ځائے دے نوګوان محترم زلمې هېواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه اولاد کښې دے او بیا داهم لیکي چې په تهو نک کښې د عثمان شرح مایدلی کتلې او دا شرح د ارواښاد قاضی محمد عمران تهونکي په خطي مجموعه کښې پرته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او وائي چې په دې نسبت سره عثمان زمونږ د خاندان سره تعلق لري او کوم چې دا رنګه ملاوېږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبدالحلیم زوی دے او دد غه عبدالحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

ددې بیان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے څوکهٔ مونږ دې اضافي عبارت ته غور اوکړو نو مونږ څهٔ نا څهٔ اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زهٔ څهٔ وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا څهٔ حتمي خبره نهٔ ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي کهٔ موږ چرې په دې يوه نيمه کوښه سوچ اوکړو نسکه چې وائي -

> پس اى غلام قادرى اگر طالب سلسله عاليه قادريه بر مجاهدات شاقه انحضرت نگاه کن ......

نو دا سې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادريه سره تعلق لري او د غه شان اخوند درويزه هم د تصوف په څلورو طريقو کښې د سلسله قادريه سره تعلق لري لکه چې ارواښاد عبد الحليم اثر افغاني صېب روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درويزه په بيان کښې ليکي

> اخوند درويزه د پير بابا عليه الرحمة د ښېر نه لاس نيوه کړې ده چې بيا روستو هغه يې خپل خليفه او ماذون کړو په څلورو طريقو يعني قادريه - سهرورديه - چشتيه او کبرويه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طريقه شطاريه کښې هم خليفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس او د عثمان په اقتباس کهٔ غور وکړے شي نو دا سې معلومېږي چې عثمان د اخوند درويزه بابا د طريقه قادريه سره تعلق د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خيال د دې تعلق ساتلو وجه د نيکهٔ او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نيکهٔ کوم د اد الف نامې شرح ليکي او زما د تحقيق يا د ئ په دوسره د ګران محترم زلمي هېواد مل صېب هغه شک چې عثمان بن عبد الحليم بن عبد الله اخوند درويزه په اولاد کښې دے په يقين کښې بدلېږي او د قاضي

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمران خان ټونکي د غه خبره رد کوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې
دے۔ وس ددې شرح باره کښې به لږ ليکل وکړو۔ دا شرح په توره
سياهي په خط نستعليق کښې ډېره ښکلې ليکلې شوې ده او سره سياهي
هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند کويداد
په محقق سره ياد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله م"
الفاظ په سره سياهۍ ليکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره
سياهۍ ليکلې د پانړو شميره ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ژبه پارسي
ده کاغذ ئې د بل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه
وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پانړو کښې ليک دي۔
ددې ټول بحث خلاصه داده چې کومه شرح سر محقق کوان زلمي هيوادمل
صيب په رياست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې ليدلې
کتلې او لا تر اوسه په دې ښه معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم سره
په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصل مقدمه لري
ددې مقدمې په رڼا کښې موږ دا وښئلے شو چې عثمان ددې شرح شارح
دے او عثمان د اخوند درويزه بابا په اولاد کښې دے او د کوان هيوادمل صيب
دورکړې شوې شجرې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزه
مطابق صحيح ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري
په دې مقدمه کښې عثمان ددې شرح نوم "واصلة الحق" ښودلے دے د غه
شان د کويداد الفنامه د عبدالله قصوري "کلمات الوفيات" د حاجي
بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "واصلة الحق" په نومونو سره[5]
شرح معلومې شوې دا وو ددې شرح متعلق زما تحقيق چې مې د خپلو قدرمنو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لوستونکو په مخکښې وړاندې کړو چې د محققینو دپاره د تحقیق موجب اوګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصلة الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میاں وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هېواد مل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل سم ۱۳۶۵ ش -

۳- هېواد مل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه لاهور ۱۳۷۳ ه ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۷۸ ء

۵- اخوند درويزه مخزن پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۶۹ ء

۶- اثر افغاني عبدالحليم روحاني رابطه و روحاني ترون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید خټک یو شعر

د خټکو د کورنۍ پښتو ادب ته څه ورکول کښې ډېره لویه برخه ده او په دغه کورنۍ کښې ډېر نوموړي شاعران، لیکوال، ادیبان، عالمان زېږېدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال بابا[رح] مونلے او ورپسې اشرف خان هجري، عبدالقادرخان، سکندرخان خټک، صدرخان خټک، ګوهرخان خټک وغېره او دغه شان د خوشحال د ونې د وړوړو نه لکه فقیرجمیل بېګ[رح]، د هغوي زامن محمدصدیق، محمدابراهیم وغېره او دې پسې نور نسا نسي په دغه نږدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید خټک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړېده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوے، چې دیوان ئې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صیب چاپ کړے دا ئې لویه کارنامه ده. د سعید خټک متعلق ځنې محققینو خپله رائې قائمه کړې چې دے د افضل خان خټک زوې دے. او ځنې محققینو ئې په دلائلو سره رد کړې. دا ځائله یو تفصیلي بحث غواړي که لوئے خدائے ته منظوره شوه په دې به بحث کوؤ. د سعید بابا حالات په تیارو کښې پراته دي تر اوسه پورې چاته هم دده د ژوند متعلق واضحه معلومات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته نو هرڅا د قیاس په تله تللي او چې څاهم څهٔ ییکلي بې هغه سند ګڼلې شوې. حالانکه تحقیق بیرې پکار دې چې دد غه لوئے شاعر متعلق معلومات را برسیره شي کهٔ نور هم څهٔ معلومات نهٔ وي نو پکار ده چې ددهٔ د شعرونو په رڼا کښې څیړنه (تحقیق) اوشي چې څوک دے. ګني د غه شان به یې څوک د افضل خان خټک زوې یاده وي او څوک یې د څابل څاځکه چې اکثر زمونږ د څیړند والو ته د څا نوم روکي شاعر د ژوند حالات معلوم نهٔ شي نو افضل خان خټک خو چرته تلے نهٔ دے زد به یې د هغه زوې کړي ولې پرې سرخوږ کړي چې لا دیوان به یې ګوري د بیل بیل شعر جائزه به یې اخلي د تحقیق په تله به یې تلي نو دا سې بنهٔ نهٔ ده چې څا لوې شاعر یا لوئے خاندان پورې او تړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز د ټیلې چې د افضل خان خټک زوې دې نو بس د هغه زوې شو. علي خان چې تراوسه پورې په لویه شخړه کښې زمونږ عالمانو ګډ کړې او آخر یې د افضل خان زوئے تړې بولي کړې. سعید خټک سره هم د غه لوبه اوشوه د افضل خان زوې یې کړو. ددې تولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوئے ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د څاپیرچن حالاتو سطابق یې په قیاس سره ثابت کړي.

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے.

خان کهٔ اطلس د اشعارو ودلي دي
د دیو دریو رو نهی تهوکي هم ښکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ په دیوان د سعید نظر کړه
په ریسمان د شړي ګنډلي دي

دا شعرونه د دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رایې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړي لکه د شال په توګه به دد دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید خټک د سرخط لاندې د سرېزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همیش خلیل صیب لیکي -

د غه رنګ یو رباعي کښې د خوشحال خان خټک د شاعرې
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس ئې د غه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن یک (حاشیه) محترم همیش خلیل صیب لیکي -

غالباً د دې دریو رونړو نه مراد اشرف خان هجري ،
عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک دي اګر چې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان - ګوهر خان هم
شاعران وُو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې دا ندې
دریو رونړو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

د غه شان د افغانستان یو بل ستر د روند ګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صیب او س او س د اپریل مئ ۱۹۹۶ء کنه ۴-۵ میاشتنۍ مجلّه "پښتو" چې د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه نوربږي په صفحه ۸۲ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د خپل تحقیق نچوړ داسې بیانه وي

اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شو نو دَ دې شعرنه پوره معلومېږي چې علي خان د سعیدخان رورد ے په قام ختټک او د افضل خان زوئے دے. سعید خان په یو رباعی کښې وائي -

خان کۀ اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې دربو رونږو توکي هم نښکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې دروڼه سعید خان. علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر دیوانو نه لري -

داخو وو ددغه شعر باره کښې د صدیق الله رښتین صیب څېړنه ددې شعر باره کښې دغه دوه محققینو خپله رائې ورکړي اوکېدے شي چې نور هم پرې چا څۀ لیکل، تحقیق کړے وي او زما دَ نظر ورلاندې نۀ وي خو ترکومه چې په دې شعر باندې تحقیق شوے نوکۀ دغې ته په غور وکتے شي نو ددغه دواړو پوهانو د تحقیق له رویه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے شوي لکه همېش خلیل صیب د خوشحال بابا زامن اشرف خان هجري. عبدالقادر خان ختټک، سکندر خان ختټک یاد کړي او رښتین صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان زامن علي خان. سعید خان. کاظم خان یادکړي دلته کښې دواړه پوهان دیو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

کوي - خو څېړ دا خو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته غوپه وهي نو ملغرې څو به ترې راوباسي ددې شعر متعلق زۀ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصرشان څېړنه روانوي کول غواړم کېدے شي چې داسې نۀ وي خو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه مخکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړې نو که زۀ خپله رائې پېش کړم نو کېدے شي چې ددې نه نوره بنه او دقیقه څېړنه او شي او څۀ حقیقت مېدان ته راشي زۀ چې کومه رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا دنګه ده اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل ځانه ژوند یا دهغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجد و چا د معمّې په شکل کښې اشاره کړې وي او چا که څه هم څۀ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار نیکۀ رونو متعلق پوره پوره تفصیلي قصاص لیکلي لکه خوشحال بابا وائي -

چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن
د صفرې په میاشت او مره د مامور
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په خوا مې او مړ مشر کور

که په دې شعر غور اوشي نو پوره پته لګي چې خوشحال بابا رح د
ځا ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کومه ده " چې د پلار د مرګ مې
تېر شو پوره قرن* ورپسې تر بلې مصرعه کښې د خپلې مور د
مړون نېټه لیکي او دغه شان نور مثالونه هم د ورشته زما د
دې مثال ورکولو مقصد دا دے چې هر کله هم چا څۀ داسې شعر
لیکلے چې د هغې نه دیو واقعې یا څۀ تاریخي خبره سرګندېږي
نو د هغې نه مخکښې روستو هم هغه شاعر یا لیکونکے تړلے شعر
لیکي ځکه چې د مخکښې روستنئ تابع وي اوس به د دې خبرې
په تتبّع کښې د دې شعر وضاحت کوو او راځې به لیکو د دې شعر
له لکه څنګه چې وړاندې اووښلے شو.

ګران هېښ خیل صیب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري،
عبدالقادر خان سکندر خان اخستے او دغه شان محترم رښتین
صیب علي خان - سعید خان کاظم خان مراد اخستے. حالانکه که
په دې شعر مونږ د تحقیق په نظر غور اوکړو نو دا واضحه
ده چې د سعید بابا په دیوان کښې د رباعي دغه دوه شعرونه
ځان له درج دي نۀ تر دې مخکښې څۀ واقعه یا خبره شته او
نۀ روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله
بیله لیکلې شوې رباعي ده په دې شعر

* خان کۀ رطس د اشعارو اودلي دي
د دیو د دیو رونیو تو کي هم ښکلي دي

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غور اوکړے شي نو ددې شعر روښنې مصرعه باندې مونږ تول متفق یو چې د "خان" نه مراد خوشحال خان ختک دے او شاعر دهغوي دا شعارو صفت کوي او اکثرو دغه خاندان شاعرانو خوشحال بابا په "خان" کلمه سره یاد کړے - او دا لفظ ئې دخوشحال بابا دپاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو هر کله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او مونږ تول ئې منو نو وروستي مصرعه "د دیو درېو رونو توکي هم ښکلي دي" نه مراد څنګه علي خان - سعید خان کاظم خان - عبدالقادر خان، اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د مخکښې مصرعې نه خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله دغه شان خبره کیږي چې د "خان" یعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو وروستي "د دیو درېو رونو" نه دغه مختلف الخیال نوموته څه توک لري.

زما په خیال خو دا سې کېدے شي چې د سعید ختک " د دیو درېو رونو" رونو نه مراد د خوشحال بابا درېنه مراد وي لکه چې خوشحال بابا وائي -

یو مې سکه رورد ےچې ئې لار د حق نیولې
دو رونه مې نور دي یو په نم دوهم په نم

کلیات خوشحال

نوچې هر کله دخوشحال بابا درې رونه شته چې دهغوي نومونه دا رنګ دي ۰ د سکه رورنه ئې مراد فقیر جمیل بېګ دے ددې دواړو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزۍ وه دوه زامن ئې درلوده (ناسکه) دي چې یو ځې شمشېرخان چې مور ئې امیره وه بل زوی ئې میربازخان چې مور ئې مهمندزۍ وه د نوښار د ملک میرباز لور وه - چونکه سعید بابه د دغه زماني دے په دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه ځکه لیکي چې د خان اشعار خوښکلي دي خو "ددیو" یعني د خان د دریو زامنو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې محکښې د خان ذکر دے او وړپسې وائي "ددیو" نو په دې "دریو" سوچ پکار دے ولې چې دسیاق د سباق نه پته لګي چې محکښې ذکر شوي سړي زامنه یادوي که چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک - سکندر خان ختک ئې مراد وے نو بیا به ئې د خان نه پس دویمه مصرعه کښې په واضحه دا سې لیکلي وو -

"ددیو دریو زامنو توکي هم ښکلي دي"

خو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه دري واړه زامنه هم ښهٔ شاعران وو او شعرونه ئې لیکلي وو چې په دغه زامنو کښې ئې خود فقیر جمیل بېګ د شعرو شاعري علم و ادب سره د تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي - چې د منظومو شعرونو سره سره ئې د فارسي ګرانقدر نسخې په ښشپړو حالاتونو کښې پښتو اکېډیمۍ کښې د دل تذکرة الاولیاء - نور محمد یه په نومو نوقلمي پرتې دي پاتې شو دا دوه نور زامنه شمشېر خان او میربازخان نو کېدے شي چې چرته د دوي ادبي اثار وو یا وي خو لا تر اوسه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاس نهٔ دي راغلي او سعید بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو نو ځکه يې د "خان" د درې روڼو بیان کړے دے . او دغه شان د پر ځیړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم د پر کتابونه وو خو پته نیشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره کوروکښې پراتهٔ دي او بناغي يې نه . زما د دې تحقیق خلاصه دا رنګه ده چې د سعید بابا د دې شعر نه د خان درې روڼه فقیر جمیل بیګ . شمشیر[2] خان او میرباز[3] خان مراد دي نه چې د خان زامن اشرف خان . عبدالقادر خان . سکندر خان یا د خان نمسي علی خان سعید خان ، کاظم خان . او عجیبه خبره خو داده چې هر کله سعید خپله شعر بیکي نو بیا ولې په دغه درې روڼو کښې ځان حسابه وي درې روڼه خو یکار دي چې نور وے . سعید بابا په کښې نهٔ دے شمار ولې چې شعر خو د هغه دے . دا وو زما د دې شعر متعلق ځیړنه خو دلته زه بیا یو ځل دا خبره تکرار وم چې زما دا ځیړنه یا رائې ختمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي خو د خپلې پوهې په رڼا کښې ترې زما د غه مراد وو . کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققین ترې نه بنه او صحي نچوړ راوباسي .

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ء

۲- تاریخ مرصع د افضل خان خټک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په نوټونو سره د یونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مرتب

۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپریل مئ ۱۹۹۶ء د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صَدیقؒ څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه کښ شاعران تېر شوي دي او په کښو تذکرو کښې يې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانهٔ شعراء درېم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقیق او استاد عبدالحی حبيبي په صفحه ۲۲۷ لیکي.

محمد صدیق یو خوږ ژبی ملّي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ھ ق کال نږدې وشا کښې مړ شوے دے او وايي چې د ښېسو په کړ يېک کښې ښخ دے.

دده یو غزل ښاغلي حبیبيؒ صاحب موندلے دے مطلع يې دا د نګه ده

دا شکر دے چې مې یار را غے راغے
زلال د وصال مې دوبار را غے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم طبي بیاض يې د پېښور یونیورسټي پښتو اکېډمي کښې په سلسله وار په غ ۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ يې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسين پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر ادیب ښاغلي رومان ساغر ځنه هم دده طبي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې د غه شعر لیک دے.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حاجي عبدالله زويه
اے صديقه تحقيق بويه
اول رنځ او دارو زده کړه
د غه پس يې ووايه کړه

دا صديق د ۱۳۰۰ هـ خوا و شا تېر شوے دے د پېښور خوا و شا
اوسېدو. بل يو صديق چې ارواښاد عبدالحی حبيبي پښتانه
شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړے دے -

د صديق د ژوند حالات او د ديوان موندنه نه دے را رسېدلے
ولې چې کوم لږ غوندې اشعار يې موندلے او ليدل شوي نه
معلومېږي چې دے يو جوشي او رند شاعر دے د ده
کلام کښې د عشق او عرفان جلوه بريښي او د تصوف
ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بيانه وي -

د دې صديق غزلې د پادري هيوز په کليد افغاني کښې يک دي په
پټ ستودي پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۴ م کښې
راغلي دي د ديوان صديق يې دس وس يې موندلے شوے او
په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو انستيټيوټ له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سريزه
څخه په کال ۱۳۵۸ هـ ش او ۱۹۷۹ م کښې چاپ شوے خو تر اوسه دا
معلومه نه شوه چې صديق څوک دے د کوم ځائے دے د چا څه
دے د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د
ديوان صديق په سريزه کښې ليکي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

صدیق هم زموږ د هغو پخوانیو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات ئې موږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نوم ورکو شاعرانو حالات د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي لکه مخکښې وښلے شوي چې اروابښاد حبیبي ئې دیوان نهٔ وو موندلے نو اوس دغه دے دیوانِ صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات تر اوسه په پرده کښې پراته دي نو زهٔ غواړم چې د صدیق د ژوند حالات د هغه ځاځي ځاځي ځاځي ټکي د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق په رڼا کښې ئې ځائے کړم نو دا هم ووایم چې زما دا تحقیق ختمي او آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور دراتلونکو محققین یکوالړو ي د خپل تحقیق په رڼا کښې راځئ ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي داسې ډېر پخواني شاعران تېر شوي چې د ډېرو عالمانو محققینو پرې بحثونه کړي او ډېرو بسو ښکلو ته رسېدلي او څوک دد غه بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے کهٔ خوشحال بابا دے او کهٔ د هغوي ګڼ زامن چې پښتو ادب ته ئې په نثري او منظومو توګه لویه برخه ورښښلې د غه شان د خوشحال بابا ورور چې جمیل بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په خواجه جمال الدین او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو ادب کښې نثر او شعر دواړه وښلے او لیکلے نو هر کله چې دغه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

تو له کورنۍ ددې فن نه واقفه ده نو د فقیر بابا زامن به هم
ښکه د خپل ټوله دزامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب
نه آشنا وي - او دغه شان به يې خپل خانداني روایات مرګون
ته نه وي ورکړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے د
چې څنګه د خوشحال بابا نوم د سیاست او مرتبې سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ے او دغه ورور جمال خان (جمیل بېګ)
روحاني دنیا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
يې نوم تیاره کښې پروت دے د راقم د څېړنې په دنیا کښې
صدیق چې دیوان نې او چاپ دے د جمیل بېګ (د جمال خان) زوې
دے او دا څېړه زه د ځانه نه کوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو
په رڼا کښې دلته لیکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د
فقیر جمیل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاریخ مرصع د افضل خان
خټک کښې لیک دي چې د هغوي د یارلس زامن وو څلور يې بیباني
وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقیر بابا
په مناسبت سره يې اولاد ته فقیر خېل میاں ګان وائي چې پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقیر خېل) چشمه اکوړه خټک له اړخه
د میاں فردوس شاه فقیر خېل په زیار او ډېر کواؤ سره چاپ
شوے ده د غه شجره نسب فقیر خېل له مخه د فقیر بابا د مشرۍ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

تول کورنۍ ددې فن نه واقفه ده. نور فقير بابا زامن به هم
نګه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي اد(ب)
نه آشنا وي. او دغه شان به يې خپل خانداني روايات مرګون
ته نه وي ورکړي او هم دغه شان تر اوسه دغه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې سنګه د خوشحال بابا نوم د سياست او مړنتوب سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ے او د هغه ورور جمال خان (جميل بيګ)
روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
يې نوم تيارهٔ کښې پروت دے دراقم د تحقيق په دنيا کښې
صديق چې ديوان يې او چاپ دے د جميل بيګ (د جمال خان) زوے
دے او دا خبره زهٔ د ځانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او مضبوطو شهادتونو
په دنيا کښې دلته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي. د
فقير جميل بيګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان
خټک کښې ليک دي چې د هغوي د يارلس زامن وو څلور يې بيباني
وې راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا
په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل مياګان وايي چې پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراتهٔ دي دراقم سره د خپل خاندان مستنده
او مفصله شجره نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه
د ميان فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کړاو سره چاپ
شوے د دغه شجره نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښځې "رابعه بي بي" ېنځه زامن وو چې نومونه يې دا دنګه وو
محمد صديق(رح) - محمد اسحق(رح) - محمد ابراهيم(رح) - محمد عتاق(رح) - محمد صالح(رح)
محمد صديق په ټولو رونو کښې مشر وو د فقير بابا د وفات نه
پس د پلار سجاده نشين وو مزار يې د خپل پلار د قبر د چارديوارۍ
نه په مغرب کښې ځان له چار ديوارۍ کښې دے په خپل خاندان
کښې د فقير محمد صديق په نامه شهرت لري د پښتو عالم شاعر
صوفي ولي الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صديق په اولاد
کښې شمارېږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب
ارواښاد عبدالحليم اثر افغاني په خپل يو مقاله اخلاقنامه په
خوشحال ريويو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي
کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې ليکي -

افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهيم
د محمد صديق کشران رونه هم د دوئ د پلار محمد اشرف
خان نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو -

د صديق د ديوان باره کښې د افغانستان ستر څېړونوال ګران هېواد
مل زلمے په خپل يو تاليف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې
چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او
۱۹۸۴ ز کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې ليکي -

ديوان صديق :- وېوشکي : صديق - د تدوين کال نامعلوم
د ليک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعليق -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک دود ؛ ختکي ـ کاغذ نړے کشمیرے ـ

ددې کتاب په ګڼو غزلو کښې دختکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پورته یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یک دود ختکي دے او په دې لحاظ هغه ختک وو که چرې بل قوم سره ئې تعلق لرلو نو خامخا به ئې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا څو وو د یکوال په نظر کښې د صدیق ختکوالي ثبوت ـ او س دا خو د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق دزمانې د قوم د ځائے ځائےګي او سلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق دژوند نیټه پوره نهٔ ده معلومه نو ددیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څهٔ معلومات راکوي په د غه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپریل ۳۰ مه نیټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وي چې د مغولي لښکو مشر د کابل صوبیدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلویښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هکوالي متعلق وائي ـ

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
سور په شهزاده کا دغه تورځوني ځپېږ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وړاندې زهٔ هلک وم چې پرې دوب محمد امين شو
بنهٔ بنهٔ شهيدان وو ډېر مغولي شو پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزيب دے. ددې سنه معلومه شوه چې صديق په دغه وخت کښې هلک وو د ديوان صديق سريزه کښې ستر محقيق ارواښاد دوست محمد شنواري دَ صديق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) ليکي -

د هلک د کلمې تخته معلومېږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ه ق) د کلونو په حدودو کښې زېږيدلے وي. د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ه ق) وو په دغه وخت کښې صديق خان هلک بولي ارواښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صديق د زېږيدنې نېټه ۱۰۷۰ ه ق ښائي او هم دغه زمانه دَ فقير جميل بېګ زمانه وه د فقير بابا د زېږيدو نېټه هم صحي معلومه نهٔ ده ځوک يې د خوشحال بابا مشر ګڼي او ځوک کشر د خوشحال بابا د زېږيدو نېټه ۱۰۲۲ ه ده نو کهٔ جميل خان چرې مشر وي نو د زېږيدو نېټه به يې ۱۰۲۰ ه يا ۱۰۲۱ ه وي او کهٔ چرې مونږ يې کشر واخلو نو د زېږيدو نېټه يې ۱۰۲۴ ه ده د وفات کال يې ۱۱۱۶ ه معلوم دے او دا کال يې د ابجدو په حساب هم دَ شعرونو په رنړا کښې ليکلے شوے - نو کهٔ چرې ۱۰۲۴ ه يې زېږيدنه وي نو د قياس په دوسره کېدے شي چې وادهٔ يې د شلو يا دوويشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقير جميل بېګ وادهٔ دَ شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۴ سره چې شل کاله جمع کړې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو ۱۰۴۴ھ زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۴۴ھ کښې يې واده کړے وي او چې محمد صديق يې د دغه رو ښځې واده نه پس راکېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ھ کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ھ نه چې ۱۰۴۴ھ لرې کړې نو د پلار عمر يې په دغه وخت کښې ۲۶ (شپږ ويشت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ھ کښې (۲۲) کاله دے او هم دغه وخت د هلکوالی وخت وي د دې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېګ زوی دے -

دا خو يې وو د ژوندانه او زماني حال اوس ګورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځاځ ځايګي باره کښې څه ليکي -

درېغه که وطن په تورو غرونو د صديق دے
مه وای په نوښهر سکنې مه وای اشنغر

او بل يو شعر کښې د دې غزل ليکي -

که د زړهٔ رضا دې ده چې مجنون ګورم
تر مجنون صديق بترشته په نوښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي -

چې د زړهٔ په نازمې نهٔ پوهېږې څهٔ کړم
په خصلت کښې مهمندي کړې خدای د ننوړی
د انارو سرې دانې پېش ندے نهٔ شي
خدای وتاته کړې انارکو کښې ژيړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا څلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي نو هله به ترې نتیجه راوځي په رومبني شعر کښې صدیق نوښار او اشنغر یاد کړے او بل شعر کښې ئې صرف نوښار یاد کړے. نو ددې نه معلومه شوه چې دا هم دغه صدیق دے کوم چې د جمیل خان زوې دے او خوشحال بابا ورارهٔ دے ځکه چې ددوې کلے اکوړے او چشمې او خواو شا علاقې وې او حکومت ئې تر لرې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صدیق د خیل کلي چشمې او تنګارو چې دغه هم د دوي جاګیر او کلے وو ذکر په دې وجه نهٔ کوي چې دا وارهٔ کلي دي نو هر کله چې دا وارهٔ کلي په دغه لویه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کېدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه ځنې لیکوال او لوستونکي دیو بل صدیق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاریخ مرصع د افضل خان خټک کښې ذکر دا غلطے او هغه ذکر د تاریخ مرصع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې لیک دے

> چې ناصرخان کابل ته اورسېد و ګماشته ئې
> د فوځ په معرفت د صدیق چې د چارسدې
> ملک وو د بادک شاه زوې په تحصیل روان کړه.

ددې نه معلومېږي چې دا صدیق بل صدیق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوي ځکه چې ناصرخان ګماشته دده په معرفت چارسدې ته راستلو دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکرئې هم نېشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشتغال کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دے د دغه شعر په وجه د اشتغال وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ زوی دے د افضل خان خټک د ناکردو او جګړو دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاریخ مرصع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني دا شغل په لوړ هم دا غلے دے ددې صدیق اولاد دَ اشتغال په شپېږ پاؤ نو مې کلي کښې په کمې تعداد کښې د فقیر خېلو میاں ګانو په نوم ځان له یو چم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشتغال کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

ع دریغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږ ه صرف په دې صدیق د اشتغال کولے نهٔ شو دا چې نو دَ صدیق د تره زوی سکندر خان خټک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کوږ کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے دغه وخت دَ وخت د آفریدیو علاقې جیناکوړ نومې کلي کښې وو چې د صفه ځایه به افضل خان په اکوړي حسني کولې نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکوړ وو څکه چې په شعر کښې ئې جیناکوړ یاد کړے نو نا.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

همېشه د خپل وطن اميد رجا خودم

دغه ئې هم ياد کړي نو دغه شان صديق هم د نورو غرونو ذکر کړے دے او دې شعر سره به څهٔ کوو -

تر مجنون صديق بتر شته په نوښهر

دلته ډېر ښکارا او واضحه ثبوت د صديق د ځائے دهغه په دې شعر کښې موجود دے

چې د ذړهٔ په رازې نهٔ پوهېږي څهٔ کړم

په خصلت کښې مهمند ے کړي خدائے د خوړې

په دې شعر کښې صديق د خوړې ذکر کوي او د ا خوړه هم د غه علاقه ده سکه خوشحال بابا هم په يو شعر کښې وائي

په تيراه په سوات په خوړه دړبه در شوم

بيام کوم لوري ته تهٔ بيا ږېږي اسمانه

او دغه شان صديق د خوړې د علاقې ذکرکيږ تشبيهو د اناروسرو دانو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي يا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي دهغې متعلق دوست محمد کامل ارواښاد د تاريخ مرصع په نوټونوکښې په مخ ۲۱۲ کښې

خاورې ته نزدې مغرب رويه څخه شمال ته د سرائې

اکوړه جنوب څخه مشرق ته د منتهئ مشرق ته

دا ټول ځايونه د خټکو په خوړه تپه تحصيل

نوښهره کښې دي -

ستر محقيق سرفرازخان عقاب خټک په خپل تاليف تاريخ خټک مطبع

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدیه پرېس پېښور چاپ کال ۱۹۶۵ ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوږه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې د دغه کښې لږ غونډې یو دوه کرښې دا خلم -

خوړه کا دوسرا اہم مقام نظام پور ہے یہاں اور شیدو

میں اکوړخیل بستے ہیں چشمئی میں فقیر جمیل بیگ کی اولاد بستی ہے

په دې علاقه کښې پېلوسي - د بېړو اوني رکوکښې ، ګوګړې په کم تعداد خټګل په شکل کښې ولاړې دي او دد غه خلقو دا معدن ذریعه ده - دا خو وو د صدیق د ځائے ځائیګي باره کښې بحث او ددې بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د خټکو د علاقې وو او فقیر بابا هم ددې علاقې سره نسبت لرلو -

د دغه په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د وراره او تره د هغه دیو شعر په دنیا کښې یکم هغه شعر دا دنګه دے - دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې یک دے -

دا غزل د خان ددې غزل جواب دے

که دا ستاسترګی را وچار باسم ځان نشه

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا "د خان" توري په احترامي طمه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا د کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "د خان" په طمه سره په خپلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادر خان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ختک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار د یو مشهور شعر په جواب کښې وائي -

د اغزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
درو غژن یم که بې خان وائي بل یو پښتون هسې

او د غه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان خوړلے نه شي
په دا خوي که هر څو زمکه بې حیا ده

کامګار ختک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

د اغزل چې کامګار او وے په پښتو کښې بې له خانه
له دا هسې کښلې نه دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید ختک هم وائي -

خان که اطلس د اشعارو ودلي دي
د دیو درې روڼې تږي هم بشکلي دي

د غه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خان په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعرا په شیدا باندې
داد ب په مقتضیٰ د خان شرف وے
شیدا "خان" په دې کامیږ د شاعرانو
که مړ او تله یې عرش دې تا انشا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دې مثالونو نه ثابته شوه چې صدیق هم د دغې کورنۍ
شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره لکه د هغهٔ د زامنو
په شان په شعر کښې اخلي، نور چا که ذکر کړے نو خوشحال یې یاد کړے
خو چې د زامنو او ورورونو د خان په نامه یاد کړے چې په دغه کښې
د خپل سکه ورور جمال خان زوې صدیق یې هم د خان په نوم یادوي
د خپل خانداني رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو
شعرونو کښې څرګنده وي او د دغه نفرت په وجه هغه پښتنو
ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوړلې دې لکه په خپل یو غزل
کښې په صفحه ۱۰۷ باندې لیکي

توره شړې به ده نیمه ننګ نیمه په سر
ورک شه د مغلو د بخشش منديل په سر
واړه پوهې شول پښتانه چې پسې دغلي
ننګ وته یې شا کړه له مغلو غواړي زر
حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
شوړ په شهزاده کاد غه تور خوني په سر
پروا نې زهٔ هلک ووم چې پرې دوب محمد امین شو
بنهٔ بنهٔ شهیدان ووه پر مغول شول پرې ډېر
هیڅ نهٔ دي نابوده یوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم یې د زمري دے تر شمال دي لا بتر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځني که منصب خوري خولا کوړ په خپل وطن دي
پسې شو د مغولو حمزه کوره ګيډۍ خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې را ښکاره شو
واړه هيڅ کاره نه بې حيا نا مرد بښس

په دې شعرونو کښې يې زيات د ننګ د خوشحال بابا د خيال ښکاري صديق هم څه پښتو غندنه کړې ده کوم چې د مغولو په سرو پيسو پسې منډې وهلې او خپل ننګ يې په هغوي خرڅ کړے وو او د دې شعرنه يې خو هغه خاندانې جذبه غيرت ښکاريږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اپمل شته نه خوشحال دريا شته
نه ځ ښکو غلجي - له پښتنو خالي شو غر

او دغه شان د خپل ننګيال توريال تره خوشحال بابا وينه د صديق په رګونو کښې تېره شوې ده او صديق هم د ميړني خلقو تاثنه کړې ده په دې حقله څېړونوال دوست محمد شينواري په خپله سريزه کښې ليکي -

په کلاسيکي ادب کښې صديق د نورې پوړۍ شاعر دے په اشعارو کښې يې ډېر داسې غزلې شته چې په نازک خيالۍ کښې د حميد او شيد شعارو اشبوول دي د شال دپاره د ديوان په غزل ۱۰۶، ۳۰۵ کتلے شئ خو صديق باندې د خوشحال رنګ زيات يدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شي صديق د توري ميړنتوب شجاعت مېړن شاعر دے لکه وائي

ميړني په ميړنتوب سره يادېږي
د نامردو کله څوک وائي سندرې
د زمري نامه پرې کېږده نو مري څه وي
ځوان به ځان کاندي د تورو په ميدان غوڅ

څنګه چې ارواښاد حبيبي او ارواښاد دوست محمد شينواري ويلي دي چې صديق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښې موږ ګورو چې صديق د قيمي د تصوف او سلوک د دورونو نه تېر شوے وو د هغه صوفيانه شاعرۍ که او کتے شي نو د شعرونو نه معلومېږي چې صديق مريدي يې تصوف هم کړے دے يعني صديق د يو کامل پير نه بيعت هم کړے وو او مريدي يې اختيار کړې وه لکه د لاندينيو شعرونه موږ ته ښائي -

هر چا وته خواږه ترني شکر دي
د صديق ويل د پير له برکته
د مريد تعظيم د پير عزت طلب دے
د استاد طلب نه يئ مردوده
تمامي قباحت دا وي که باور کړه
چې مريد د خپله پيره شي مردود

او دغه شان د ديوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پرواه به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو - منازلو د پیرۍ او مریدۍ او ابونه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې ديو استاد حیثیت لري ځکه چې د صدیق پلار فقیر جمیل میاں هم يو ستر روحاني مقام لرلو او د جذب و مال په مستۍ کښې مست د لوې الله په معرفت او د حق رنړا موندلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې لکه د پلار لوړ مقام لرلو. ددې دومره تفصیلي بحث نه پس موږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنام نهٔ دے سوانح ئې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه ورور جمیل میاں (جمال خان) مشر زوې دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر اندار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے. د خوشحال د وخت د جګړې ستاینه یې کړې خپله علاقه او
کلي یې خوږ او هوښیار ښودلي دے. او د خوړې کښې یې ستایلي
دي د مغلو بد یې ویلي دي د خوشحال بابا په شان یې د
مېړانتوب بهادرۍ شجاعت ستاینې کړي. او څنګه چې یې د تره
د اېمل خان او دریاخان سره د صفوي د مېړانتوب په وجه مینه
ده نو دغه شان یې د اېمل خان ـ دریاخان او خپل تره
خوشحال خان سره خپله مینه ښکاره کړې. د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف او د دغه مکتب استاد کامل دے او
صوفیانه اشعار یې هم ویلي ځکه یې ختکو الله ده کله چې د
بل خاندان سره یې تعلق وے نو په دیوان به یې د بل چا
رنګ زیات وو خو معلومېږي چې د خپل تره په وجه یې
په شعرونو د صفوي رنګ زیات دے او د پلار په وجه یې د
تصوف رنګ ددې ټولو شواهدو نه معلومه شوه چې صدیق
د جمال خان رح جمیل بېګ رح فقیر بابا زوی دے د خوشحال بابا ورارهٔ
دے او دا صاحب دیوان شاعر صدیق دے د بده مرغه د دوی
د پلار حالات لا په تیارې کښې دي نو په تېره تېره یې د زوی
حالات دا وه د صدیق متعلق دا راقم رایې او څېړنه نوې
الله دې اوکړي چې نور تحقیق پرې اوشي او نور معلومات
دا برسېره شي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴ م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل میان ګان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱ ء

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ ء

۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۲ ء

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه څخه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹ ء

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره اداره اشاعت سرحد قیصه خواني پېښور ۱۹۶۳ ء

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۷۵ ء

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی پښتانه شعراء اول ټوک یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل مونیونو سره یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم ټوک دے

ابراهیم ټوک دے ۔ دکوم ځائے دے ۔ د چا ځهٔ دے ۔ دکومې زمانې دے ۔ دا یو څو سوالونه دي چې ددې پښتاني شاعر په باره کښې پیدا کېږي خو زموږ ټیکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي ۔ هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږول نهٔ دي پکار بس خو بې د څېړنې د کتابونو پاڼې ډکول پکار دي ۔ خبره دے کهٔ نوردعلم تنګې پرې بیا ادانه کوي ۔ حوالې د پاره بیا کتابونه راخلي او هغوي پرېږدي هم بې توکه یکي د ټولو نه مخکښې به زهٔ دلته د ابراهیم باره کښې دَ مختلفو ټیکوالو محققینو د کتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې دَ هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې ۔ د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته اولیکم نو بیا کهٔ زهٔ د خپل تحقیق په رڼا کښې څهٔ لیکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اساني وي ۔ په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي ۔ خو دلته چې د کوم ابراهیم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظیر" کښې راغلے دے ۔ د پښتو شاعرانو د غزلو یو خطي مجموعه ده ۔ یو انګرېز محقق "پادري هیوز" ددغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کلید افغاني" ددې شاعر هم یو غزل راخستے دے د کلید افغاني په سر کښې د افغانستان دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقیق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغوي لیکي -

د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال دا دے چې نوموړي دې د کالوخان د غه ابراهیم شاه وي څکه چې دي د کلید افغاني د تدوین د زمانې د شاوخوا اولسي شاعر وو او د فیاض کیسه چې په کلید افغاني کښې راغلې ده دهٔ تشکیل کړې ده ددې نوموړي شاعر په باره کښې نور څهٔ معلومات چا ته هم نیشته - (۱)

ستر محقیق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پښتو ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ ء په صفحه ۴۹۳ باندې لیکي -

راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پښتو ستوري د تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد الشریعت نوم کتاب په لاس ورغلو چې په پښتو اکېډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي

"محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړه"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۱۱ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هر کله چې صفي الله خټک د بانډې ملا) د مصري بانډې نوښار تحصیل وو نو ښکاره شي چې ابراهیم څنګه ورځې په مصري بانډه کښې هم تېرې کړې وې او ځکه یې صفي الله خټک په تېروشوو عالمانو کښې ذکر هم اوکړو.

د ابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېښانه پس هغوي د ستر محقق ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب یک هم په دې کتاب کښې هم په دغه صفحه ۳۹۴ لیکي -

د ښاغلي اثر دیک مطابق ابراهیم د سوات د مشهور بزرګ پیر بابا صیب په اولاد کښې یو ډېر لوی عالم روحاني بزرګ او د پښتو ژبې د خواني طرز اسلوب په لیکونکو کښې د موزوني طبقې شاعر او ادیب تېرشوی دے۔

په بل ځاے کښې هم په دغه صفحه ۳۹۴ د پټ ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صیب لیک لیکي -

او د ابراهیم د لیکلو طرز د اخون درویزه د سبک په پیروی کښې دے هر کله چې صفي الله خټک په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ھ کښې دده ذکر د تېرو شوو عالمانو په حیث سره کړے دے او د میاں صیب محمد عمر د چمکنۍ زوی عبیدالله میاں ګل د خپل کتاب " هفت پیکر" په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې دده دډې قيصې نوم ياد کړے دے او حضرت
مياں ګل په ۱۲۲۳ھ کښې وفات شوے دے نو
وښلے شي چې حاجي ابراهيم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه
کښې تېر شوے دے۔

اوس راځو د ښاغلي محقيق پروفيسر محمد افضل رضا صيب د يل کتاب
د "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ء صفحه ۱۴۴
باندې يک ته هغوي دډې نومورې شاعر باره کښې ليکي۔

> ابراهيم د سوات اوسېدونکے وو۔ د پير پرشده
> صيب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ھ په زمانه کښې
> تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سيف الملوک
> قيصې هم ليکلي دي۔ قلمي ذخيره ئې په
> قبر کلي کښې دفن ده لاندې يو غزل ئې
> کليد افغاني کښې نقل کړے شوے دے۔ غزل ئې
> د پښتو د قديم غزل ټولې خوبۍ لري ځو نورې
> غزلې ئې راقم الحروف "پټ ښودي" کتاب کښې
> درج کړې دي۔

د افغانستان ستر محقيق او نوميال ليکوال ارواښاد عبدالحی حبيبي
صيب د ابراهيم په باره کښې دخپل تاليف پښتانۀ شعراء اوله حصه
چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۲ء صفحه ۷۵
باندې ليکي۔

> ابراهيم هم د هغه شاعرانو نه يو دے کوم چې په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګمنامۍ کښې مړ دے - حالات او دیوان یې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کلید افغانې په ذریعه یو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے مونږ د هغې په وجه د یو ښهٔ شاعر په حیث پیږنو -

ح

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد یم
سر پرېکړے په میدان کښې د عشق فرد یم
د عشق نوم څکه په ما بانددې سهې شهٔ
وړچې شونړې بوندې سترګې کوونه زرد یم
د یادداشت بهره به بیا موم امید دے
لکه تن چې مشغول شوے په یادګود یم
کهٔ مې سر او مال د یار په مینه لاړ شي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګرم یا پرې سرد یم
تعلق هستي مې دواړه پسې شا کړه
جریده د عشق په لار کښې روان فرد یم
دامن واخله چې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د یار په در کښې لکه ګرد یم
بېدردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
بوا هیم څکه منت بار د اهل درد یم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هیواد مل زلمی هم د ابراهیم باره کښې لیکي ـ

ابراهیم از شعرای قدیم پښتو است پادری هیوز غزل ابراهیم را از چمن بے نظیر در کلید افغانی منتخب کرده ابراهیم غزلیات عشقی میسرود تذکره نویسان، پښتو شعر و شرح حال ویرا ضبط کرده اند از دست ـ

۳ بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شول
براهیم ځکه منت باد د اهل درد یم (۲)

دا نو وو د ابراهیم په باره کښې د مختلفو محققینو د تاریخ په رڼا څهٔ بر شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زمانې وو ـ شاعر وو بزرګ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقیق باندې بر شان سوچ پکار دے او چې په اختصار ئې جاج واخلو نو معلومېږي چې دغه ټول تحقیقونه د تضاد ښکار دي او په یو وخت مختلف بیانونه بیان شوي دي ښاغلے افضل رضا صيب په یو ځائے کښې لیکي چې د یو خطي نسخې له مخه متوطن خټک د مصري بانډې نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائے کښې دا ثو صيب په ویسنا

۲ـ زلمي هیوادمل فرهنګ زبان و ادبیات پښتو چاپ وزارت تعلیم و تربیه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷، ۸

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

متفق دے چې د سوات د پېښ پوښ، اولاد کښې دے او هم هغه غزل ئې لیکلی کوم چې حبیبي صېب لیکلے دے۔

البته ارواښاد حبیبي صېب په گمنامه شاعرانو کښې اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا یک دَ قدر وړ دے۔

دا څنګ چې لږ د خپل نظر په تله اوتلو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه اوکړي زهٔ څېړنوال نهٔ یم خو دلته د ابراهیم باره کښې د خپلو معلوماتو په رڼا کښې خپله یو نظریه لرم۔ او خپل دې یک ته حتمي نهٔ وایم۔ دلته راقم الحروف د تېر شري یک او تحقیق په رڼا کښې څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د ذخیره کړئ یو کول غواړي۔ او دوستونکو ته د ابراهیم په باره کښې خپله څېړنه پېښ کول غواړي۔

دَ ابراهیم غزل په چمن بې عدیل و گلشن بې تمثیل کښې چې د میان نځوګل کاکاخېل تالیف دې کښې ذکر هم شته میان نځوګل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ھ کښې لیکلے دے او په دې کښې دې زړو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغېره، تېر وختو وو۔

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېرچل حالات او د نزدې زماني حالات دَ هغې نه پسته حالاتو تحقیق بیا هله پکار دے داسې نه چې بې توکه بې تحقیقه کله د سوات او کله د مصري بانړې راقم الحروف

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به د بره درج
شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به يې.

میاں نځوګل چې د کومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے دے نو ابراهیم يې د کومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د ده غزل د کومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري نو ددې نه معلومه شي چې دے د هغه وخت شاعر دے نو دا سوچ په مونږ ته یو لار اوښائي ز مونږ رهنمائي به وکړي او بیا به مونږ په دغه لار خپل مرام ته تګ کوو. د دغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا هم یاد شوے دے پښتو ادب بانې ددهٔ او ددوي د خاندان لوې احسان دے. خوشحال بابا نه را واخله زامن، لمسي کړوسي يې هم د پښتو ادب خدمت کوي لګیا دي. او پښتو ادب ته وده ورکوي.

دغه شان د خوشحال بابا مشر رور چې په جمال خان، جمیل خان خواجه جمال الدین نومونو بانډې په مختلفو موقعو یاد شوے هغه هم لکه د خپل رور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې د خپل رور خوشحال بابا ته روستونهٔ وو خو بس صرف فرق دا وو چې جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لار خپله کړې وه ددې هم څخه باوجود جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرئ په باره کښې افضل رضا صاحب پټ ستوري نومي کتاب او د افغانستان نومیالي او ستر ليکوال عبدالله خدمتګار ختاني په پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک کښې په دوه مخونو صفحو کښې ذکو سره د هغوي د شعرونو غزلو ډېر په وضاحت سره کړے دے. د دوي خطي نسخې "تذکرة الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې لیکلې په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمۍ پېښور کښې پروتې دي. دغه شان الوشيف مستي افغانستان کښې هم يو خطي د فارسۍ نسخه پرته ده چې وس وس هغوي د مناقب شيخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده. زما ددې مطلب دا دے چې د خوشحال بابا سکه دور هم په ادبي ميدان کښې د چا نه روستو نهٔ دے. نو دغه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خانداني روايات قائم او برقرار ساتلي دي. سکه د جمال خان بابا زوې محمد صديق چې د هغوي نه پس سجاده نشين هم وو د هغوي ديوان چې د کابل نه د "ديوان صديق" په نوم چاپ دے.

راځم خپلې مدّعا ته چې ابراهيم زما په نظر کښې څوک وے تر کومه چې زما تحقيق دے نو ابراهيم گمنامه نهٔ دے د جمال خان بابا زوې دے سکه د خپل ترهٔ او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرگ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے د دې به زهٔ د خپل گران مشر مياں فردوس شاه فقيرخېل د مرتب شوي شجره نسب نه حواله ورکرم.

د جمال خان بابا څلور بيبيانې وې د هغوي ديارلس[1]

زامن وو په هغه بيبيانو کښې د بي بي رابعې

چې په قام اسماعيل خېله وه پنځهٔ زامن وو

چې نومونه ئې په دې رنگ دي.

۱. محمد ابراهيم ۲. محمد اسحٰق ۳. فقير محمد صديق ۴. محمد عتاق ۵. محمد صالح (۳)

---

۳. فقير خېل فردوس شاه مياں شجره نسب فقير خان خېل (فقير خېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمي اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا پروجښے ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر یې په چمن بې عدیل وګلش
بې تمثیل میان افضل ګل او کلید افغاني کښې یادښت شوی کړے
دے ګمنام نهٔ دے ګمنام ځکه دے چې چا تحقیق نهٔ دے کړے دَ
فقیر جمیل بیګ رح جمال خان رح زوی دے ځکه یې هم په د غه کتاب کښې د
یوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځائے کړے دے.

د غه شان ښاغلے افضل رضا صیب لیکي چې هغه د مصري بانړې
متوطن ختیک چې د تحصیل نوښار یو کلے دے او سیدونکے وو د مصري
بانړې لې محل وقوع مصري بانړه په اکوړې کښې د سیند په غاړه
ده بلکه دا هم د ښلے شي چې اکوړې او مصري بانړه کښې فرق
نهٔ وو بلکه هر کله چې سیند یعنې اباسین خپل رخ بدل کړو نو
مصري بانړې یې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرونو
کښې په تاخت هم یاده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمې ـ اکوړې
نهال پوره ـ نظام پور ـ شېدو او د غه شان په نورو ځوا وشا
کلو کښې آباد دے. دا هم یو ثبوت دے کېدے شي چې ابراهیم بابا رح
په مصري بانړه کښې سکونت اختیار کړے وي ځکه چې مصري بانړه
او د غه ټول نږدې ځوا وشا کلي ځو د هغوی ملکیت او جایداد و

د لته به زهٔ د ثبوت په توګه د ارواښاد ستر محقق عبد الحیم
اثر افغاني صیب یو یک ته د لوستونکو پام اړونم دا وګرځوم هغوی په
خپل یو مضمون چې سرخط یې "اخلاق اته" دے کښې لیکي ـ
افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحٰق ـ محمد ابراهیم
د محمد صدیق کشران رونړه هم ده دَ پلار محمد اشرف خان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو په مثال
کښې د "فقیر ابراهیم چشتي" سهروردي یو غزل
راوړم -

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد یم
سر پرې پرېکړې په میدان کښې سکه فرد یم
بې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
ابراهیم ځکه منت بار د اهل درد یم (۴)

هغوي یکي په دې غزل کښې مصرعه جرېده د عشق په لار کښې روان فرد یم دا ښائي چې ابراهیم په مقام د فردیت کښې وو چې د فنا في الله مرتبه ده چرته د مقام فردیت خاوند ابراهیم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري ځکه افضل خان یې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صیب یک . د لته کښې اثر صیب هم د دغه ابراهیم باره کښې بل شان یکل کوي . کېدے شي چې هغوي په دې نتیجه رسېدلے وي چې هغه محکښې تحقیق سمې نهٔ وو بلکه هر کله چې هغوي ته معلومه شوه چې د جمال خان بابا په زامنو کښې هم شته او د مصري بانړې او سپېدونکے دے نو د دې نه معلومه شوه چې دا ابراهیم د جمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقیر بابا مشهور دے د غوثیت او قطبیت د درجو نه تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ریویو شماره ۲ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربیت کړے او د وخت په وخت ئې زامن هم سجاده نشین پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو نه تېرشوي نو شاعري ئې هم د تصوف په رنګ کښې رنګ ده لکه په یو غزل کښې وائي

ېچې خبر په اسرار نهٔ شي د هو هو
په هغو بېرو د هر چا شه تو تو
له اوله پرې د قتل فتوىٰ زهٔ کړم
د غافلو په غزا کـړ ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست وي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې کړه په کو کو
بې افتابه ذره چا لیدلې نهٔ ده
ښکاره وي د عمر په مخ سره یو یو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نهٔ شي براهیمه
مرېې زړې کهٔ په سل حُله کړې فو فو (٥)

د عبدالقادرخان خټک یو غزل هم په دې قافیه باندې لیکلے شوے دے۔

٥- رضا محمد افضل پټ ستوري پښتو اکېډمي
پېښور یونیورسټي ١٩٨٤ ص ٩٧ع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

چا موند لے دے نارې وهي هو هو

څوک طالب څنې پښتنه کا کو کو

عرشیان یې پرستش کا له فوشیا نو

فرشیان هم پسې ګرځي په سو سو

د دوئ خبرې مه کوه مطربه

په نغمه کښې یو یو وایه نه دو دو

چې را غلے له عدم دے وجود ته

اواز یو ترسله کا چې به څو څو

د څوانۍ شاهین یا غي شو رابه نه شي

که فریاد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دے -
د غه شان په چمن بې نظیر کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان ختک ، اشرف خان هجري ، کامګار ختک ، سعید بابا سکندر خان ختک وغیره وغیره د هغه شاعرانو غزلې لیکلے شوي دي کوم چې د غه ټول دیوې زمانې شاعران وو - او ابراهیم بابا هم د دغه زمانې د شاعرانو په قطار کښې ، ودلے شوے دے -
په ټول تفصیلي بحث به ننږیز نظر وا چو -

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ هـ ده ، د ابراهیم بابا زمانه ۱۲۰۰ هـ لیکلے شوې ده خو دا زمانه نظر کښې د عبدالقادر خان ختک همزولے کم و بېش د ۱۱۴۲ هـ د زمانې دے ځکه چې غزلې یې د یو بل په قافیه روشان ښکاري -

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسري باندې اکوړي او سپد ونکے دے دغه يې د او سېد و او کلي ثبوت دے بل ثبوت يې دا سي نيشته چې چرته په يک کښې را غلے وي د ابراهيم بابا په غزلو نو باندې د تصوّف رنګ هم پروت دے.

ابراهيم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دې د زمانې په شاعرانو کښې بښودلے شوے دے.

د خوشحال بابا د سکه ورور جمال خان بابا په شجره کښې د ابراهيم بابا نوم شته او د زمانې حمون يې هم د هغوي د زمانې سره دے. د دې تحقيق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهيم بابا هم د جمال خان جميل بيګ فقير بابا زوې دے د مور نوم يې بي بي رابعه وو په قام اسماعيل خېله وه. ضروري نه ده چې بس دا تحقيق سهي دے بلکه زما د دې مضمون ليکلو مطلب دا دے چې نور پياوړي محققين دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه اوليکي چې راروان نسل ترې خبر شي.

کتابونه:

۱- رضا محمد افضل پروفيسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۴ء

۲- رضا محمد افضل پروفيسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۷۸ء

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ځېړندوي عبدالله خدمتګار غتاني په سرېزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء

۵- هېواد مل زلمی فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- خټک عبدالقادرخان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحی پښتانه شعراء اوله حصه یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمې اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوم ورو کے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې د پرلوئے لوئے شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې ځني ښکاره دي او ځني اوس هم په تیارو کښې پټ دي را برسېره کول غواړي - څو د دغه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګردونو کښې پټېږي او موږ د دغه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لوېې لوېې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې څوندي پراته دي او د دغه خلقو سره یې هیڅ قدر و قیمت نیشته او د دغه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لے شي چې زموږ د پاره د پرلوئے زیان دے که چرې د غه قیمتي علمي سرمایه رابرسېره کړے شي نو د راروان وخت نسل به ترې د پرځهٔ زده کړي - ولې چې د دغه نومورو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه راروان نسل به هم په د غه لار ځېل تګ تېر کړي او ذهني ثقافتي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

سیاسي علمي پر مخکښ به نو هم ځکه په وړاندې کړي خو ددې هر څه باوجود داسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوی غواړي چې د هغوی د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړے شي په دې سلسله کښې چې زه ئې د کوم نوم ورکي شاعر - عالم نوم رابرسېره کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنړوم او د هغوی ورک قلمي آثار راښکاره کولو باندې خپله مقاله ښائسته کوم په دې سبب چې د پښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم ورکے شاعر - عالم میاں محمد سعید دے باګټي چې اول په دې دنیا داچو وچې دوې څوک دي د کوم ځائے دي په کومه زمانه کښې ئې ژوند تېر ولو او د کوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو حاصلولو دپاره به موږ دوه لارې خپلوو یو لار د میاں محمد سعید د قلمي آثارو په دنیا کښې او بله د هغوی د خاندان د افرادو دیک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې سره به موږ ته دوه اړخیزه کټور معلومات په لاس شي - په ختیکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې لکه د ځلنده ستوري ښکاره دے او هم د غه شان د هغوی زامن د سلوک د لارې د سختو ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي د بهادر بابا (ابک صیب) درې زامن دوو چې د هغوی نومونه دا دي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

دا ېې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوی حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالاتِ قدسیه چې میاں مهتد الله کاکاخېل په فارسۍ ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرزاق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جو کہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او دوېم شیخ عفان نومېده وچې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښخ دي۔

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان خټک کښې هم د غه ذکر شوے او ستر محقق اروابښاد سرفراز خان عقاب خټک هم په خپل کتابچه "کاکا صاحب" کښې په صفحه ۲۹ لیکي۔

کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان۔

ترجمه:- د کاکا صاحب دوه رونړه وو د یو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو۔

د دغه کتابچې "کاکا صاحب" په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفراز خان عقاب خټک د کاکا صیب د دوهو باره کښې یو شعر د اشان پېش کوي

دده دوه روښه په ځان
حیات خان او شیخ عفان

د بهادر بابا رح د ابک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاں گان وائي او د حیات خان او شیخ عفان اولاد ته ابک خېل میاں گان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوئے لوئے عالمان ـ شاعران ادیبان تېر شوي او اوس هم شته زموږ ددې مقالې د اتوم ورو کے شاعر ـ عالم میاں محمد سعید د ابک خېلو میاں گانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ابک خېلو میاں گانو کښې خدائے بخښلے میاں سید رسول رسا ستر شاعر ـ ادیب محقق ـ عالم تېر شوے ابک خېل میاں گان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي ـ

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د میر زمان بابا جمات واقع لونډ خوړ روډ کا تهلتنگ نه ترلاسه کړي او منته ئې کوم داسنگه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنید بن میاں عباس گل
بن میاں امیر الله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف
بابا بن میاں عباس گل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں
لائق شاه بن میاں علی خان بن میاں شیخ عفان بابا
بن بهادر خان بابا معروف به ابک صاحب ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اوډیګرام کښې زېږېدلے وو د زېږېدنې نېټه ئې ۱۲۶۳ ه ق ده د میان محمد سعید کشر رور عبدالجلیل نومېده چې په ۱۳۰۲ ه ق کښې مړشوے دے دغه شاعر. عالم میان محمد سعید د زامنو نومونه دا دنګه دي .

میان عبدالواحد - میان غلام محمد - میان غلام صدیق -
میان سلطان محمود ، میان سید محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نۀ وو او د نورو زامنو ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ایک خېلو میاګانو په نوم ژوند او وخت تېروي د میان محمد سعید دوه بیباني وې - میان غلام صدیق او میان غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زېږېدلي وو - په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډېر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلې په دغه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجرۍ د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دا دنګه دي غلام صدیق په خپله چې په میان ګل تخلص سره شعر لیکي - ملا فضل محمود - علي احمد - خیرے - مختار - خاکسار - میان محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے - وغېره نورو شاعرانو شعرونه - دا څو وو د میان محمد سعید د ژوند خاندان ځاے ځاېږ ے - اولاد او زېږېدنې متعلق معلومات -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجري پېړۍ یو نوم ورو کے خوږ ژبی شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره يې شعر ویلي دي په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

ددې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده او س اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په د غه مناسبت سره یې ورته نوم "فتح العراق" ایښود ے دے۔ دلته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۶ مخونه لري په هندو پر پس دهلي کښې چاپ شوې ددې نسخې مؤلف "امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد ... ۱ه قیصه نومېږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق ګران زلمي هېوادمل صیب په کتب خانه کښې موجود ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم د رڼم د ریافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لري - کاغذ ئې یورپي دے ژبه ئې ختیکي ده په قطع ۲۵×۱۶ سنتي میټر دے خط ئې نستعلیق دے په توره سیاهۍ لیکلے شوے دے یو څو مخونه ئې په شنه سیاهۍ لیکلي دي د کتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکایت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهار یار - بیان گردش زمان و حالات جهان - حکایت - سبب تالیف کتاب - بیان حالاتِ خود" لیک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په تفصیل سره لیکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان" فی الخاتمه کتاب و تاریخ" سره کړې ده د کتاب په باب "سبب تالیف الکتاب و بیان حالات خود" او د کتاب د لیکلو وجه لیکي خو د اختصار په توګه به د لته لیکم چې په ۷ ماه محرم الحرام ۱۳۰۳ ه ق د محمد سعید کشر ورور عبد الجلیل په د ګه جلال آباد علاقه ګوداب ملک ننګرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهید کړے شو لکه لیکي -

په مقام کښې د ډکي غــلو مفسدانو

دے شهید کړو احوال واورئ اے یارانو

د خپل ورور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورني و اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زیاتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته دا یاداښت د یاده لیکم چې د دغه مشکلاتو حالات ئې د راقم سره د هغوي د لاس لیکلے لیک په فارسي کښې چې خپل عزیز ته ئې د هندوستان د آسام له په نومبر ۱۸۹۰ ع کښې په تفصیل سره لیکلي او په کتاب فتح العراق کښې هم د اسې حالات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیکي (ص ۳۷)

هر کله چې راغله دوار پېلو سخته
ماوې راشه ددې خپل ملکه وتخته
سفر وکړه کوم ته دی دا شه آسان
په سفر باندې ورکېږي مدام ګران
ماوې راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګادي کښې د اور ځه
نوروان شوم د کوره هغه آن
شو په زړه کښې مې بنه نیت د هندوستان
لازم شکته کوز د کنړ ان ویرا سره
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې یار نه مې څوک دوست دلارې مل وو
یک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

دکتاب سبب تالیف هم په صفحه ۳۸ لیکي -

خاص بوږ شوې دا کتاب دې د پاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په یو باب کړ
ورسره هم شته د دېرې قیصې نورې
د عبرت او نصیحت که څوک ګورې

دکتاب د نوم باره کښې لیکي (ص ۳۸)

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته نوم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه نوم لري اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لم یلد ولم یولد څه حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي ئې ده قایمه
بې زواله بې نقصانه بې علته دے دایمه

دا قوم قیصه په صفحه ۵۸ د آغاز داستان جنگ بادشاه زقوم که محمدؐ در پس او رفته بود " باب لاندې په دې ډول شروع کوي .

اې قلمه راشه بیا وکړه تحریرونه
تحریر هسې چې ملک کړي وارہ منیرونه
د مخزن د فارسي شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا ددې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ وا وره ته بیان
مایل لے دا بیان دے هسې شان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو
ډېر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو
هم وو ناست ورسره څلور یاران
لار ځلېدل لکه ستوري د آسمان
ډېر اصحاب وو ورسره ټول هم نشین
په دا میان راغې فرمان د رب متین
جبرائیل راغې په حکم د ستار بیا
شو په مخ کښې د حضرت نبي مختار بیا
جبرائیل وې یا رسول اصلوات دې
دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دې
بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول
اې په شان د خدای د هر نبي قبول
د عراق په طرف د روم روانېږه
حکم د غه دې یو دم معطل نه که
د عراق په نواحي یو قلا ده
د کفار ټن په هغه ځای غوغا ده
او بل فتح د عراق د هغې نوم دې
او باد شاه په کښې ښکاره وا ام زقوم دې
دې په ټولو کافرانو دې سردار
د عراق په ملک کښې حکم کړي تامدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لشکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

دزقوم بادشاه دجنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پاې ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
مالله بنده خلاص کړې دهر رنګې عذابه
هم سره د قبول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او دکتاب خاتمه په "فی الخاتمه کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نو رمې وکړ هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوې ګوډې هم غاړ خلقه
نو رمې دا احوال تحریر کړو دې د پاره خلقه
کوندې یادهم ما عاجز کړې رب د پاره خلقه
یو دعا که ماته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مبل تاریخ وو درجب المرجب اتو یشتم خلقه
هم سنه د هجرهسې نو یشتم خلقه
دیارلس سوه پې دپا دپا سه دیارلس نوا خلقه ۱۳۱۳ھ
دا سنه وه چې کاغذ شو دلته توا خلقه
په توا ځنګل کښې د بنګال دملک آسام خلقه
نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید دکتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۱۴ مخونه) هم په دغه نستعلیق خط کښې په خپل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتې میتر په تور سیاهۍ سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال

واز کیفیت احوالات ملک آسام

لاندې لیکلي په کوم وخت چې دهٔ دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د خپل کلي نه لرې وخت تېرولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه راشه بیا زما دم ساز شه
تر د خپل کوټه اوچت په دې آواز شه
سر کړه بشکته په دې کور د خپل دوات کښې
دا حالات د آسام بشکل کړه په ابیات کښې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څهٔ تحفه یوسې دې ځائۓ نه
را شه یوسه دا احوال د دهاېې هائۓ نه
بنګال ته د ټلو سبب دا سې بیکي

چې کاروشه د تقدیر تول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د دروشي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار وزار کړه
د خپل رزق د پاره غم الله وه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک دا هسې سرګردان ګوځې آشوب کړه

د ګردش د زمان دا غله دا سخته
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالې !
رادوان شوم د خپل ملک . بحملې !
برابر دا خل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځائۓ کښې څهٔ موده په واویلې شوم
د پرا شنا مې لرل خاص بهر د شهره
خه مدار عزت مې شو په دا دهره
د کلکتې د یو جماعت باره کښې بیکي -

خاص په شهر د کلکتې کښې جماعت دے
چې جوړ ې مثال د شیا کښې د جنت دے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صاف سنګ مرمر ده
د مسجد دپاسه بیا مدرسه ښه ده
حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے
صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناشت چې په کښې ستاښلے او په یو ډیر ښکلي انداز کښې يې د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پېش کړي

په دې سفرنامه کښې يو غزل بمحل عنوان لاندے ليکي چې يو څو شعرونه ترې دلته راوړم -

څنګ شوي ناست دزماني دلاسه غلے
سکه څوک چې په خر سور وي شرمېږي لے
خداے دې نکړه په ذلت دسوال اخته څوک
سکه ماچرته پرې نخو چم نه کلے
دامید کچکول په لاس هرځاے ویلاړ یم
داسې ورنیشته چې زه نه يم ور غلے
په وطن د ښکالي کښې مسافر شوم
په هېواد شو ر: نه پاتې کود او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بيت ليک دے

که يو اځې په چا ښښس چرته زمرے شي
غټ صورت به يې ويرے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبی سفرنامه منظومه دخوشحال بابا "سوات نامه" ده او بيا ورپسې ميان محمد سعيد ته دا اعزاز

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دی چې په دیار لسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو د پاره د نوي معلوماتو په طور پیش کیږي د پښتو ژبې دا نوم ورو کے لوئے شاعر عالم په ۱۳۳۴ھ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاټلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوی خدائے دې جنتونه نصیب کړي امین دا دوو نوم ورکے شاعر- عالم میان محمد سعید چې ما د تیاروونه رڼا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لانده راولي -

کتابونه :

۱- محمد سعید میان فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳ھ در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخیل ساولډهیر (مردان)

۲- هیواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسی) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۳ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه ومقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پریس دهلي ۱۳۱۸ھ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور-

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ جولائی ۱۹۹۰ء
نه ترجون ۱۹۹۱ء پورې

۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاریخ خټک (اُردو) حمیدیه پرېس
پشاور ۱۹۶۵ء

۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صدیق ابن میان محمد سعید
در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل میاګانو
خطي در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل -

۱۰- محمد سعید میان سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه
نسخه در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو ژبې رو مېنځې منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه لیکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بیمارو علامات، احوال او علاجونه لیکلے شوي دي د غه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه په علم طب باندې لیکلے شوي ځنې چاپ دي او ځنې اوس هم قلمي پراتهٔ دي - چې په هغې کښې د ستر ننګیال شاعر، عالم او حکیم خوشحال بابا طب نامه یا صحت البدن لوړ مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب رو مېنځے کتاب ګڼلے شي - په دې کښې د بدن د مختلفو بیمارو د پاره داروګان تجویز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخیل مطبوعه خوشحال ریسرچ سیل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نیم سر" عنوان لاندې لیکي -

کهٔ په سر دے شقیقه شي
پرو ستړګو عقیقه شي
حنا واخله ښه يې آس کا
تهٔ يې پور په سرپاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
تهٔ يې پورې کړه اے دوره

د غه شان د محمد صدیق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دَ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمیدالله پښین په کتابخانه کښې موندې ده او د کوټې په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښلي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړې دے. دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې لیکلې شوې ده. او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر - لیکوال محترم رومان ساغر د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه کښې د بیمارو حالات او بیا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان ساغر یو مقاله "صدیق څوک وو" چې په میاشتنۍ مجله اباسین پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ د دغه طب نامې د شروع کېږي و نه یو شعر لیکلے چې دلته یې راخلم -

د حاجي عبدالله زوی یه

اے صدیقه! تحقیق بویه

اول رنج و دارو زده کړه

دغه پسه ادویه کړه

هم د غسې یوه بله منظومه طب نامه د معزّالدّین خټک دَ دلیل العلیل په نوم په تېرو هېرو شاعران کښې د اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني چاپ د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ اپریل ۱۹۶۳ء په صفحه ۵۲ باندې دا سې معرفي کړې ده -

"معزالدین خټک یو بل کتاب په علم طب کښې د ودکوټي بحر په مثنوي کښې لیکلے دے. د دې کتاب "دلیل العلیل" نوم دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې یې تالیف کړے دے دا کتاب ټول ۲۱ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټکو د علاقې د موضع تنګاړو د میاں بازګل ولد خرّم شاه فقیرخېل په ذریعه پښتو اکېډیمۍ پېښور ته رارسېدلې دے" یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په دریو میاشتینه مجله پښتو سنګران مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۷۷ زمونږ قلمي نسخې" د مراد شنواري مقاله کښې معرفي کړے شوے - دا کتاب د ریاست سوات د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه په پښتو کښې منظوم ترجمه کړے دے - په دې کتاب کښې مختلف بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او د هغې د پاره نسخې ښودلے شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب در بیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تاته وایم زما رور
خودې دي دا صاحب د رنځ
ترې به شي صاحب د ګنج
کهٔ او بهٔ خورې د هندوانې
د پخې تا د اوبې
دا فائده ده د خوړما دا شاړي
چې په خوراک ئې شوک راوړي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یرقان د چا اسود وي
کړه تې جهاړ تر بې سود وي

دغه شان ګران او محترم سر محقق زلمي هیواد مل په خپل کتاب "د پښتو نثر اته سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړهٔ علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۹۷ کړے دے.

زما دد ې دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دو - چې په علم طبابت په پښتو ژبه کښې ډېر ښهٔ ښهٔ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او داروګان ښودلے شوي دي خو زهٔ چې کوم کتاب دلته . معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې رومبے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نهٔ دے تېر شوے او نهٔ ئې چرته ذکر - په دې وجه زهٔ دا په پښتو کښې رومبے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته ئې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ما ته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کو ټکے شجرهٔ نسب فقیرخېل او مناقب فقیر جمیل بېګ له اړخه را پېښ زو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمل شاه فقیرخېل تصنیف کړي ده . دد ې نه مخکښې چې په د ې لغت بحث اوکړو بهٔ به دا وي چې دد ې د لیکونکي میاں تجمل شاه فقیرخېل پېژند نه وړاندې کړم نو مونږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل دد غه طبي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب د پاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په دانکشافي توګه معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم راشي - میاں تجمّل شاه فقیرخېل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلّغ - یکو ال میاں حمدالله فقیرخېل زوی دے او د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان په اګست ۱۹۹۷ء کښې د را قم د مقدمې سره مدّون شوے دے - د خوشحال بابا رحمة الله علیه د سکه ورور فقیرجمیل بېګ رحمة الله علیه په اولاد کښې دے - د میاں تجمّل شاه فقیرخېل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیرخېل، مرتب د میاں فردوس شاه فقیرخېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۵۰ مطابق دا رنګه ده -

میاں تجمّل شاه ابن میاں حمدالله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فرید ګل
ابن فقیر محمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میاں تجمّل شاه درې زامن وو چې د هغوی نومونه دا دي -

محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میاں مشهور دۀ هم د پښتو شاعر او عالم دۀ میاں تجمّل شاه فقیرخېل په سره چینه (یارحسین) کښې سکونت لرلو او اوس ئې هم نمسي یعنې د میاں اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - میاں تجمّل شاه فقیرخېل د پښتو لوئے عالم - شاعر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ؤ د دوي د زېږېدنې نېټه معلومه نهٔ ده خو د پلار مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه يې ۱۲۰۰هـ کم او زیات ده نو داسې معلومېږي چې په دغه هجري کښې به دوي زېږېدلے وي - دا دې نه معلومه شوه چې میاں تجمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منظومانه ژوند تېرولو د خپل سکونت او ځائے ځائېکي متعلق په خپل تصنیف طبي لغت "مفردات افغاني" کښې داسې لیکي -

په سره چینه کښې رود ه
دے زما سکونت ګور ه

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوي زمانه تاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نېټه داسې لیکي

سن د هجري چې یاد بېږي
دیارلس سوه حسابېږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴هـ)
پس لدِ اوس بس دینه

دا دې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴هـ پورې ژوند تېرولو د غه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زهٔ خاتخېل یم

د خپل نیکهٔ فقیر جمیل بېګ رحمه چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پېر لوئے ولی الله قطب الاقطاب شاعر عالم ؤ په فقیر بابا ئے شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا ئې د خاقه او سردارۍ ژوند تېرولو خو لوئے خدا ئے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ئې زړهٔ بدل کړو سردار ئې - خاني ئې په نه کړه او د طریقت لار ئې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقیر بابا دے
د ولیانو مقتدا دے
یا اول کښې دے سردار وو
د خټکو شهریار وو
دے د کل خټک سردار وو
یو منصف عادل رویدار وو

دا نوره د میان تجمل شاه فقیرخېل پېژندنه وه اوس را ځو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې یادیږي میان صیب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنیف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ لیکلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هیوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اتهٔ سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پریس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې دا رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکېډیمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۷۷ نومره یو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ئې ۳۲۴ یا ۳۲۱ دي کتاب د مرقوم کاتب په خط ۱۳۰۷ھ ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے لیکلے او دا ویاړ میان تجمل شاه فقیرخېل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم رومبنۍ حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو- مېوو- سبزو، ځناورو مرغانو- معدنیاتو، کیاکانو نمونه په الفبائي پټهۍ کښې راغلي دي کوم چې زمونږ د مختلفو بیمارو دپاره د شفا باعث جوړیږي په دې لغت کښې د دغه توتو ځیزونو معنې او تشریح په نظم کښې ډیرښکلي انداز سره بیکلې شوي دي چې د مفوئي د شاعرۍ معیار ترې معلومیدے شي- هسې خو لغت- فرهنګ یا ډکشنري وائي هم دې ته چې د هر څیز معنیٰ په تفصیل سره لیک وي خو میاں تجمّل شاه فقیرخېل د طبي اصطلاحاتو- معنو او تشریح سره سره یو ډیر اهم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره لیکلي چې نهٔ صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه (میټیریا میډیکا) ورته هم وئیلے شي ددې کتاب شروع د رب یسر و تمم بالخیر- یا فتاح- الشعراء تلا میذُ الرحمٰن نه پس بسم الله الرحمٰن الرحیم وَ ما توفیقي الاّ بالله علیه توکلت اُنیب نه پس د کتاب نوم داسې لیکلے-

*مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمّل شاه فقیرخېل او بیا دَ لوئې خدائې حمد پاک نه د کتاب شروع کوي چې یو څو شعره لیکم

حمد شکر هم سپاس
د خپل خدائې وایم بې قیاس
چې لائق ئې د عرفان کرم
د خپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے مثل ابد

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب دلیکلو سبب بنائي چې عنوان ئې دارنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب ددې کتاب — د تصنیف وایم احباب
ما چې نورې علمونه دوره — ترخپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځائے بانډې مقام شوم — له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زمونږ یاره — یو رنځور شه سخت بیماره
دا رنځور وه له زمانو — چې بیمار وو سخت یارانو
زمونږ ستړ ډېر محکم وو — د رنځور دا سره غم وو
مونږ طبیب ته نبض دوره — ددې نه شو ئوي کوره
هر طبیب چې به راتنه — چې له نبض علاج شنه
علامات به مونږ وئېل — هر حکیم به اورېدل
نا لیدلے به علاج — دې کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو — په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت — ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب — ما په ځان کړ زده واجب
زمونږ ځائے کښې یو حکیم وو — ډېر حاذق په ئوي حلیم وو
ماله ده کتاب میزان — کړو شروع داوره بیان
میزان ده ټخنه ما خلاص کړو
رشتیا دا چې مونږ کوز پاس کړو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځای به پاتې شنه

ما به ځان ځنې بېل بشکوونه

چې مېزان خلاصېدو روړ ه

دېر لغات جمع شو کوره

ماوې پاتې ګران لغات شو

زده کول یې ضروریات شو

یوسف زي کښې حکیمان وو

مشهور چې څوک عیان وو

ما له هر یو نه پرسان کړو

دوي په هر یو دا بیان کړو

دا لغات مشهور ګران دي

عربي - فارسي - یونان دي

دا پوهېږده په ورانۍ څه ته

زیاتې رسېږې مهٔ کوه ته

زړهٔ زما شو دېر پرېشانه

ګوزېدم به سوګسدانه

حکیم نهٔ وه په دا شانې

چې کامل وي طب کښې جانې

نیت مې اوکړو د سفر

لازم شهر ته مبرابر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان په کښي بسیار وو   هر بازار کښي صد هزار وو

مګر کوم چي پوهنده وو   ماهیت کښي رسنده وو

د هغو ملاقات ګران وو   مخلوقات ورته حیران وو

مګر زهٔ ورته ډېره شوم   پاک الله ته په اسره شوم

خدای زما نصیب بهتر کړو   ترې شروع مي طب اکبر کړو

ورځ په ورځ مي بخت بلند شو   هر مشکل را ته سرګند شو

علم طب را ته حاصل شو   طبابت زما کامل شو

را مات ما ته مخلوقات شو   زوګ مي خوښ په هر تماشو

سائلانو را ته سوال   تل کاوه په دا منوال

یو لغات کهٔ شي تیار   د هر چا به شي پکار

نیت مي اوکړ وخدای دې یار   یو لغت تصنیف کړم یاره

په پښتو ژبه اسان   چي هر څوک شي پرې پوهان

چي هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما دي هم په دعا باندې
یاده دي کهٔ څوک بنده کاندې
بس کړه میان تجمل شاه تهٔ
خپل مقصود کړه زر انشاه ته
طالبان ورته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کڼه بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زر شي لغات تام

دا وو د لغت د لیکلو سبب چې میان تجمل شاه فقیر خیل لیکلے او هغه تول حال یې پکښې لیکلے د کوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت ټول ۲۴۴ مخونه لري په خړ کاغذ په تور سیاهۍ لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط یې واضح نستعلیق دے تقطیع یې ۱۰.۵ سنټي میټر × ۵.۰ سنټي میټر د جړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماکولاتو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تور سیاهۍ سره په غټو ټکو کښې لیک دے او سره کرښه یې ترې په څوکور شکل کښې تاؤ کړې دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے. د دوهمې باب شروع دا سې کوي -

باب اول در بیان ادویه کڼه حرف اول ا نها البقاست

فصل الالف مع الابقا دوه بیتے معنی او خواص د آبارزده دویم د آبنوس - دریم د آ امیس مخلودم دا آ ابیل په دې ترتیب سره لیکي دلته به دې یو دوه مثالونه او لیکو چې دې کتاب په صفحه وباندې لیک دي -

۱- آبارزده !

آبارزده کسره دلبره عربي ده لب شکره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانۍ کښې زما روره — امو ییقون بلې ته ګوره
په رومي کښې هم دا نوم دے — حکیمانو ته معلوم دے
په زبان د هندوستان — نوم ئې بنګ دي ښه عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي — سوي مس هم د د نوم دي
دا هم سترګوله پکار دي — ښه دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې — سرد هم خشک دي امزجه کښې

۷- آ ابنوس !

آ ابنوس لغت اے که — را شه زده کسره ښک نفسه
په رومي کښې امیکنس دي — سیفا فیطوس یوناني بس دي
په فارسۍ هندي کښې یاره — پښتو هم ورسره شماره
دده نوم ابنوس مشهور دے — تویه ونه یا رئې ګور دے
حار یابس دي زما روره — په دویم درجه ګوره
شپږ ماسې قدر لرینه — یاد کړه ته په نوي شیرینه

که په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو دا ې نه د میاں تجمل شاه فقیر خېل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لګېدے شي چې دیو څیزو معنا ئې په عربۍ، فارسۍ - یونانۍ - رومۍ - هندۍ او پښتو کښې لیکلې. د غه شان په دې کتاب کښې ئې ډېر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي - د کتاب په آخر کښې لیکي -

تمت المفردات افغاني

شکر شکر کتاب تام شو — فکر مند زړه مې آرام شو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

زهٔ د فکر په دریاب شپه او ورځ ووم غرقاب

فکر لوی عظیم دریاب وو زړهٔ زما غرق ناپاب وو

مرجونیا غوندې ګرزان ما کوهٔ تیارهٔ کښې جان

چې ګڼلون زما خوراک وو دې کتاب ته مې پښخاک وو

ناګاه لعل دُر الماس ما پېژون کړل د پرېږي قیاس

په نامه د خداوند و بښل کړل ما په حاجتمند

حاجتمند ورته اکښ طالبان دي د پر د ښس

دې د طب په نیت روان شي شروع او کړي حکمت خوانشي

چې لغت راشي ستومانشي له استاذ نه په خفګان شي

یو لغت د دهٔ چې پر ین دي شروع کړي کتاب کښین دي

بعضې لولي نهٔ پوهېږي عبس تېول عمر کړېږي

د لغات دے دُر ګوهر بلکه د پر دي ترې بهتر

په نامه د کردګار دې قسمت په طلب ګار

حاجتمند چې نفع مند شي مطلب بیا موږي خرسند شي

پاک مولا ته دې فریاد کړي ما دې د پر په دعا یاد کړي

تل دُعا دې را ته کړي شه شاید خدائے ما و بخښینه

د الله کړي خپل دیدار د جنت بوستان د بهار

بس کړه میان تجمل شاه ته فضل غواړه د الله ته

کهٔ نازل فضل په ما شي

مس عمل به مې کیمیا شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب د خاتمې نېټه په دې شعر سره ليکي .

سن د هجرت چې ياد يږي
د يار لس سوه حساب يږي (۱۳۰۲ھ)
شلور نور د پاسه ويشه
پس له دې د بس اوس وينه

د دې شعر نه معلومه شوه چې د اکتاب ميان تجمل شاه فقيرخېل په ۱۳۰۲ھ کښې ليکلے - دا وو په پښتو کښې د وبېنے منظوم طبي لغت او د دې د مصنف ميان تجمل شاه فقيرخېل متعلق خبرې هيله لرم چې د تحقيق تږي به پرې خپله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقيرخېل تجمل شاه ميان - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه ميان وکيل شاه فقيرخېل ساول ډهېر مردان
۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخېل خوشحال ريسرچ سل پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۵ء
۳- افغاني اثر عبدالحليم - تذکره شاعران - پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي ۱۹۶۳ء -
۴- هيواد مل زلمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټنګ پرېس لاهور ۱۹۹۶ء
۵- حميدالله صاحبزاده - د کوک کښې - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶ـ فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ع

۷ـ د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میاں وکیل شاه فقیرخېل اګست ۱۹۹۷ ع

۸ـ مجله اباسین پېښور میاشتینۍ اکتوبر ۱۹۹۰ د پریس انفارمیشن دیپارټمنټ پېښور -

۹ـ مجله پښتو دري میاشتینۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ع پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

کله چې مونږ په حکمت لفظ غور اوکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دے چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د صرخېز د حقیقت معلومولو علم و فلسفې او د طب دپاره استعمالیږي او دا معنې او توبېد چې په چاکښې موجود وي هغه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب بللے شي - حالانکې په نن زمانه کښې مونږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ې کښو چې داسې نه ده - حکمت یو داسې لفظ دے چې د دې جولۍ ډېره ارته او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي - چونکه د لته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلے شوے دے او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وېل د دې موضوع د شان سره سمون نه خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوئ تبول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا پخپله یو بشپړ انسائیکلوپېډیا وه او د دوئ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او د دغه مطالعه بیا د دې
موضوع حق اداکوي که څه هم زه وایم چې خوشحال بابا یو فنکار
دئے - یو شاعر دے نو ا خبره نیمګړې او بې وزنه ده که زه
وایم چې خوشحال خان بابا مفکر دے مصلح دے - خود شناس
مردم شناس دے - سیاستدان دے - سردار دے د عمرانیاتو
ماهر دے - پت پال دے ننګیال دے - جنګیال دے - سپه سا
دے د طب پوهاند دے - د نباتاتو ماهر دے د فطرت او قدرتي
اثارو مشاهده کوونکے دے - د نازکو احساساتو خاوند دے - شاعر
دے - عالم دے د ښکاریاتو ماهر دے - پښتون نفس شناس
دے سماجي او اصلاحي غړے دے - فلسفي دے صوفي دے
سیاح دے - مؤرخ دے - محقیق دے - د هنرونو خاوند دے
او د ډېرو علومو نه خبردار دے - او هر کله چې دا خو ځله لري نو بیا
هغه حکیم دے - دانشور دے او د حکمتونو کان دے او دا وجه
ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه
شخصیت نه ډېر متاثره ؤ او ځکه خو وائي -

اں حکیم ملّت افغانیاں
اں طبیب علّت افغانیاں

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او
علتونو باندې پوهه ؤ د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټولې
په خوشحال بابا کښې موجود وے - خوشحال بابا که د کائناتو
مطالعه کوی او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدې نو هم يې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پېش کوي. د غه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم ډېر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې اوچېړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي څکه خو وائي -

د خوشحال وېل معقول دي
پرې به پوهه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علمونو منبع وه او دا تول علمونه هغوي مونږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي که تش د هغوي دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر يې د حکمت نه ډک دے او څکه خو وائي -

درست دیوان مې لکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت مونږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو د غه میدان يې هم ګټلے او که په د غه ارخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم و. هغوي نه صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب يې هم زده و او د بیمارو او دارو ګانو نه په ښه شان خبر وو او څکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي -

د حکمت وا یېل به وا ړم مختص
په معنیٰ کښې قیمتي لکه ګوهر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کهٔ موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع

به نهٔ وي چې هغهٔ به د دوئ په شاعرۍ کښې نهٔ وي او ځکه

خو پیر محمد کاکړ وائي -

کهٔ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندے شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم

لیکي چې

"د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره
هیڅ یو مضمون هم غیر نهٔ دے"

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او

ځکه خو وائي -

قصیدې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي -

رباعي ده کهٔ قطعه کهٔ مثنوي دے
همګي واړه ګوهر دي دُر و لال

او بیا نو د خپل شاعرانه حکمت په دا ګه اظهار کوي -

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غیر سال
نهٔ ئې وزن نهٔ تقطیع نهٔ ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې ته معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر یو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او دا د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنیس حسن تعلیل طباق الاضداد، ابهام، صنعت ترصیع، تنسیق الصفات، د فطرت شاعري، تاریخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکیم مونږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو مونږ ته د سیاست چل ښائي. د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي. د خودۍ درس راکوي. د ژوند تیرولو حکمت را ښائي د ننگیالو او جنگیالو د غیرت او پت د عظمت او عزیمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښېگړې د صلح او امن د صبر او شکر د گفتار او کسدار درس راکوي عوض دا چې دا سې هیڅ یو هنر نشته چې دے افاقي او اجتماعي شخصیت د حکمت په کسوټۍ وهلي نهٔ وي او مونږ ته ئې په گوته کړي نهٔ وي دا حکیم مونږ ته د سیاست او رموز مملکت، سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کامیابۍ حکمت په دا طریقه را ښائي.

ورکول توري وهل دا دواړه بویه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
یا ښکیه د یوه خدائے ده یاد توري
په جرگو مرکو نهٔ شي کار تمام
کهٔ سردار د خلقو زر لري هنر
بندوبست د عالم نهٔ شي بې ضمصام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د غه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسیله ګڼي او وائي -

چې زر لري په کور کښې
هاله شي ښۀ سرداري

او بیا د کامیابۍ سردارۍ اصول هم را ښائي :-

یا سردار لره خپل عقل
یا وزیر صاحب تدبیر
که هر څو ئې عقل ډېر وي
بیا هم یو یه ښۀ وزیر
که نۀ دا وي نۀ هغه وي
په ژوندون ئې بویه وېر

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کامیابۍ او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت ئې پوه وي چې په کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نۀ وي نو هغه به ناکامه وي - لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه ئې کم وي له چا څۀ غم لري
چې دا ئې نۀ وي د ځان غلیم دے
ځان پخپله عالم ته ګرم لري

دا خو ئې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکیم د هوښیارۍ نښانې هم په ډاګه کوي -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار به هيچرې بې ځايه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هيڅوک آزار نه کا
چې بد کړه ورد ے هغه به يار نهٔ کا

دغه شان د کم عقل او احمق سړي ځويونه په تفصيل سره په ديوان کښې د حکمت په سلسله شته - او کهٔ غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت اوکړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
ګنډ وي چې په دا خپل کړې د چا زړونه

حکيم الملت خان بابا خوشحال خان خټک يو دا سې قيمتي ګوهر رانښائي او وائي کهٔ چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامياب ژوند تېر ولو ځښتن به شي هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک بائد ے
په بدۍ کښې څهٔ فائده کوم سود ونه
هغه کار چې په نرمۍ ترسره کېږي
څهٔ حاجت چې رساوشي ترجنګونه
کهٔ پخپله د خپل ځان په بدۍ نهٔ ئې
د مارونو په غارمهٔ منډه لاسونه
په خپلو ان وبانډې هومره خشم مکړه
چې پردي درځني تښتي په مکونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې د بې قول د چا اوکړو نور ئې مه کړه
تل په عهد قول ټینګ وي ښه میړونه
په رشتیا که په دروغ وي سوګند مه خوره
منافق دے چې ډېر ډېر خوري سوګندونه
د حرص سترګې مړې په قناعت کړه
چې په کور کښې دې انبار شي نعمتونه
هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه
مه عمل کوه په رسم په دود و سنه
درته وایم چې په کوم توکې به روښ شي
چې د هرچا سره ښکړې بې ځوابونه
همېشه روسه خوله پټه نکه ناوې
چې ضرور شي هاله اوکړه دوه حرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د و پښتو کانونه څخه لږ ډېر بیان کړو -

ژبه

په بده ژبه ځان ئې جهان ځي
ایمان هم ځي واوره طالبه

بل ځائے وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده
صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ښځه مې خېر کړو ښځه پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپه ښېګړه

وکړې واړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام ګټي د نیکو نام ګټي
د خوږو زړونو دا روبه تل کا

سخاوت

که ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور چې غوړ زوه په سخاوت

پت

سر دې دروې مال دې دروې پت دې نه ځي
د سرې د چارې ګل خوبې په پت دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
که توانګی په خزانو د قناعت شي

رشتیا و یل

رشتیا کړه د هیچا نه مه ویرېږه
رشتیا سړے له هره بلا خلاص کا

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړے که ښهٔ دے په ښهٔ ګفتار ښهٔ دے
ګفتار که ښهٔ دے په ښهٔ کردار ښهٔ دے

صبر و شکر

دانائے مهٔ کښه - چې صبر نهٔ لري
چې صبر نهٔ لري، حکمت به څهٔ لري

خودي

(۱) کهٔ تهٔ چې په منت موے واڼے مهٔ خله
کهٔ د چا په باغ کښې بوټے د کیمیا وي

(۲) په منت سره حلوه مهٔ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو کهٔ مرم پکار مې نهٔ دي
کهٔ علاج لره مې راشي مسیحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به اوخوري ککرې یا به کامران شي

دغه شان کهٔ د پښتو یک دوه وُنو په منفرد اندازکښې
ې د زنځیرې په توم ایجاد کړې کهٔ د فراق سندرې چې وئیلې
نو صغه ئې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې وئیلې د فراق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه يې سرکنده ده - که د دين علم يې د مختلفو مسئلو په صورت کښې رابښودلے نو فضل نامه يې د کتوده که غواړې چې د غيرت او عزت پټکے دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړې اوکړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمارشې -

ے چې دستار تړی هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

د دې زدکړې د پاره دستارنامه د حکمت او علم و دانش لوئ شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - څورا کونو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم او نه يوا ځې د احکمت حاصل کړم بلکې د بازغونو پې څويونه زده کړم او ځان کښې پيدا کړم -

ے چې وهل څوړل - څورول کا نور څۀ نۀ دے باز شاهين دے
چې يې سوري لره يوسي يا مېښ ے دے يا فاره

بازنامه يې د حکمت د که خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به يې کوم کوم يادوم سوات نامه يې ياده کړم که بياض يې يادکړم - هدايه يې ياده کړم که آئينه يې ياده کړم د احکيم که يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېرولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته د دې هر څۀ حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غواړي نو د غه غم يې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې يې صحت ګوري او حکمت نه ډکه طب نامه ليکي په دغه طب نامه کښې د

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګڼانو

بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو دارو ګان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د لته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې سوبن په مروجه طبجه کښې حکیم بولو - او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په ورو کې بحر کښې د طب ناچې
زیب و زینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت وده هم لازم ګڼي ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه ته که نه وي
نور هر خوبي لاړه

دغه شان د مغې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي -
چې که چرې دا راز مو خپل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

~ اعتدال په دا څلور خویه اعتدال وي
کم وېل کا - کم د چا سره کښېنوني
کم ملا ستے کا - کم خوراک کا که مینه
په دا شان چې په عالم کښې دې ژوندون

دې نه پس د خوراک څښاک باره کښې وائي -

~

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرور دي د ښش

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې سړې خوړې اوبه د سړي ځان دي
وې تود طعام - سړې اوبه ضرر
چې تودې اوبه څوک څښي عمر ووهلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځاے کښې د حکمت خبره کوي او وائي که قوت او طاقت زیات ول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

که قوت زیاتوې تل خوره شوده پیر
چې ترد ا نه دارو نیشته معتبر
که ې موږي اوړ ے تړ ے ګبینه خوره
خو په سود یې خبر مــکړه خپل پسر

او د غه شان ډېرې د حکمت خبرې یې په طب نامه کښې د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې که پرې عمل پرې روشي نو بنیادم د ډېرو بیمارونه په امان کېدے شي په طب نامه کښې د سر درد بیمارۍ - د نیم سر درد د سترګو بیمارۍ د فالج بیمارۍ - دیرقان بیمارې - د ګېډې بیمارې د غاښونو بیمارې - د نس خوږې بیمارې - د بواسیرو بیمارې - دَ ناسور بیمارې او د بنځو او د سړو نورې پټې او ښکاره بیمارۍ ښودلے شوې او د هغې نښانې په ګوته شوې دي- پس د هغې نه یې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره یې دا هم راښودلي چې د هغه طبیب نه علاج مه کړه چې دا خوبۍ او خاصیتونه نهٔ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبیب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّی کښې ئې صفا وي

(۲) د هغې طبیب نوم مه اخلې خوشحاله
چې بیمار ورسره راشي بیا بیمار ځي

(۳) د طبیب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبیب دارو لري خطر

او چې ددې خوبو مالک حکیم او طبیب نهٔ وي نو هغه په حکمت چرې هم نهٔ پوهېږي او څوک چې بیا د دغه حکیم نه علاج کوي نو خوشحال بابا د دغه سړي باره کښې وائي -

سل مغه سړے احمق بللے بویه
چې په هر طبیب دارو کا د رنځونو

هر څوک هٔ موږ او نیکو او اوو ایو نو په خوشحال خان خټک او حکمت لیکل او وئیل ډېر مشکل کار دے بلکې دا ډېر وسیع او ژور تحقیق موضوع ده هسې هم د خان بابا غونډې حکیم الملت او حکیم الحکماء باندې لیکل او نوشتل د چا د وس خبره نهٔ ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې ئې کښلي په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څکه خو خوشحال بابا وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ه دانا به پرې پوهېږي دناپوهو کار پرې نېشته

دا دُرچي په بيان خوشحال ختک وېلي

کتابونه

۱- کليات خوشحال خان ختک سره د مقدمې دارو ابشاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۲- خوشحال خان ختک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۳- دستارنامه دخوشحال خان ختک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي -

۴- بازنامه خوشحال خان ختک مرتبه همېش خليل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور -

۵- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -

۶- طب نامه خوشحال خان ختک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور

۷- خوشحال و اقبال (اُردو) مؤلف مير عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظيم پبلشنگ هاؤس پشاور

۸- توريالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل

۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسين آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب ډکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ

۱۱- مجله پښتو خوشحال خان خټک نمبر مارچ اپریل مئ ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (رح) (جمال خان) (رح)

د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دواړخیزه کتنه او مطالعه اوکړے شي نو که نثر دے او که نظم د دې دواړو صنفونو او برخو سرخنه کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتازکول تر دې چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې ټیکل د دې هر څه فخر او ویاړ یو داسې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ تر ننه پورې پښتو ژبې اسرې نه کړه بلکه تر ننه ئې پښتو سره پښتو وکړه او کوي هغه کورنۍ د لوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بیان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب وتاب شي

او دغه شان بل ځائے کښې وائي -

همیشه به پرې نادې وې د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ

او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اختو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکونکي په ذهن کښې هم دغه یو نوم د لوې خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوې بابا خوشحال دا ډېر په پېر ادب و تاب کړې ده د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوې لوې ستر عالمان، شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته د سره سره دا دې کورنۍ ښځې هم د دغه میدان کښتلې دے لکه بي بي حلیمه - تاج بي بي وغېره د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زهٔ تن د خوشحال بابا د کورنۍ د یو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دے - هم ادیب دے هم شاعر دے او هم ولی الله دے خو لا تر اوسه په ادبي دنیا کښې ګمنام دے او دومره پام شوے نهٔ دے البته په روحاني دنیا کښې لوړ مقام لري او ډېر لږو لیکوالو ته ئې د ادب سره دَ تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوی خان بابا خوشحال خان نیکهٔ دوړ جمیل خانؒ دے چې په ادب کښې جمال خان دے او په روحاني دنیا کښې دَ خواجه جمال الدین او فقیر بابا بانديې یاد شوے او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف د غه نوم ئې په دې تول نوموړ غلبه موندلې ده هغه ځکه چې د دې دنیاوي جاه و جلال بادشاهي نوازې ته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې د ډېرو ریاضتونو او جذب و حال د کېفیتونو تېر کړونه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوے وو او د اتک د حضرت جي بابا د شیخ یحییٰ رح ګوندي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویې پایځ مریدان ئې په سلسله چشتیه کښې پیدا کړي دي دغه
لوړ مقام د ے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم
په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا
هغه غر دے خدائے جنت کا
خدائے دې غم ورځنې یوسي
خوښ خورم دے په کښې اوسي
چې د رور مې پرې مقام دے
په اغه غر دِ ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل
وئیلے شي او د فقیر بابا جمال خان سلسلې ته فقیر خېل میاګان وئیلے
شي دا قسم هم د دوي نسبے دے جمیل میان د علم ظاهري او د علم
خفي علمونه لرل او لیکل - لوستل - د ښل به ئې په ډېر ښکلي انداز
کښې کول د دې متعلق په مناقب فقیر جمیل بېګ د شمش الدین کاکاخېل
چاب له اړخه انجمن اتحاد فقیر خېل په سریزه د میان فردوس شاه
فقیر خېل د چشمې اکوړه ختک په صفحه ۲۹ داسې لیکي

په مسجد کښې وو د شه
په شړي ناست وو مېنه
کتابونه ورته جمع
ده کتل په خاطرجمع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم، ولي الله وو بلکه په ادبي میدان کښې ئې د خپلې کور نۍ بېرغ جګ ساتلے دے او دوړخهٔ ئې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښې لیکلي او ویشتي دي په فارسي ژبه کښې ئې ډېر غټ غټ علمي کتابونه لیکلي دي چې په پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې د قلمي نسخو په شکل کښې خوندي دي چې نمونه ئې په دا رنګ دي -

۱- دل تذکرة الاولیاؤ (۲) نور محمدیه

دل تذکرة الاولیاء تقریباً د پنځو سو صفحو درونه کتاب دے اوس اوس ئې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښې د لویو لویو اولیاء ذکر دے دغه شان ئې نور محمدیه نومې کتاب چې تقریباً د څلور نیم سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښې ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشیږ ویشتو) بابونو کښې شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مېل درېم کتاب ئې د افغانستان په کابل ارشیف ملي کتابتون کښې د مناقب شیخ رحمکار په نوم فارسي کښې لیکلے چې اوس اوس ئې د اسدالله شعور په سریزه سره د افغانستان د علومو اکېډمۍ په فارسي کښې چاپ کړے په دې کتاب کښې ئې د خپل مرشد حالات لیکلي - دا هم یو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه ئې نور ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومي قلمي نسخه کښې یاد شوي دي خو تر اوسه په لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي یا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل ئې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے په صفحه ۳۰۱ باندې د دغه کتابونو نومونه دا رنګه دي ـ

۱ـ شمس العارفين ۲ـ قدوة العارفين ۳ـ زبدة السالکين ۴ـ سراج العاشقين ۵ـ خلاصة الطالبين ۶ـ تحفة المقربين ـ

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۲۸۵ ه د مولف مخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړې وي د ده د شاعرۍ متعلق د پوهنې څېړنه د افغانستان ستر محققینو ـ عالمانو ادیبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي ـ دکتور عارف عثمان ـ عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هېوادمل غونډې ستر څېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د څېړنو نه پرده اوچته کړم او دلته ئې اوليکم ولې چې بيا زما مقصد به واضح نه شي ـ

په کتاب "پښتانه شعراء" دريم ټوک د پښتو ټولنې د تاريخ او ادبياتو له څانګې کال ۱۳۴۲ ه ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې ليکي ـ

جمال خان د خوشحال خټک مشر ورور وو او لوی ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو ديوان لري ـ

په کتاب "خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په يک سره کال ۱۳۶۱ ه ش او ۱۹۸۲ ع صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جميل خان (رح) باره کښې ليکي ـ

د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر ورور دے او په پښتو کلاسيکو ادبياتو کښې د اديب ـ عالم او متصوف په حيث

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي او د علاقه لرونکو د احترام وړ ګڼل کېدلې دې
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې یې دیوان نه
دی چاپ شوی د ځوانۍ په وخت د جمیل بېګ په نامه
مشهور وو.

دغه شاغلي ستر محقق عبدالله خد متګار بختاني په خپل تالیف پښتانه
شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمۍ افغانستان کال ۱۴۰۷ ه
ش کښې په صفحه ۳ باندې لیکي.

فقیر جمیل بېګ د مستۍ او جذبې په وخت کښې منظومې
توتې وئیلي دي.

ددې وېنا نه پس یې د فقیر بابا رحمکار خان، هغه منظومې توتې
لیکلي دي چې هغه به ددې مقالې په آخر لیکم د هغې نه پس وائي.

په دې دول شیخ جمیل بېګ یا فقیر جمیل بېګ یو روحاني
شخصیت وو چې په نظم او نثر کښې یې لیکنې کړې دي.

ددې درنې هستۍ باره کښې ګران ستر محقق زلمي هېوادمل په
خپل تالیف فرهنګ زبان و ادبیات پښتو (فارسي) د علومو
اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۱۱۷ لیکي.

.جمیل بیګ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقیر بابا شهرت داشت
.جمیل بیګ مرد صوفي مشرب و فقیر قائم اللیل و صائم الدهر بود در
حلقه مریدان شیخ رحمکار شمولیت داشت.

.جمیل بیګ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان
پشتو شعر سرود.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې وېنا نه پس چې د فقير بابا (رحيم خان) دوه درې شعرونه ليکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټۍ کښې د زړو شاعرانو د کلامونو يو قلمي نسخه پرته ده چې په هغې کښې د دوي يو څو غزلې هم شته د غه غزلې زموږ د سيمې د اکوړي ګړان محقيق پروفيسر محمد افضل رضا په خپل تاليف پټ ستوري چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټۍ کال ۱۹۸۷ء په صفحه ۲۵ - ۲۶ - ۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړي دي

د جمال خان رح بابا په کلام کښې د متقدمينو شاعرانو د کلام ګڼې خوبۍ شته فکر يې ژور او الفاظ يې خوږ دي.

د کلام نمونه :-

ددوي که غزل دے او که ټوټې هر لفظ يې د موقع مناسبت سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې ليکلې ټوټې يې د بېلې بېلې واقعې سره وېلې دي که هغه واقعات په تفصيل سره ليکو نو بيا به دا ليکل ډېر طوالت اوږي په دې وجه صرف لړ غوندې د واقعې تعارف به ليکم چې معلومه شي چې هغوي هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روايات يې ژوندي ساتلي او د غه شان زامنو يې هم لکه صديق بابا رح ظفر بابا رح محمد ابراهيم رح بابا وغېره په دغه مېدان کښې د خپل تره زامنو اشرف خان، عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتيا کړې ده.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پټ ستوري تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له اړخه د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې راغلې دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې ترڅه حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجاړې
مور پلار زامن نمسي د کورې څه شو
خلقې کړې د اجل سورو لتاړې
بنائسته بنه چونې زلمي شو تورې خاورې
برې پرقې دي د لحد خاورې تودا ړې
جماعت څخه تېربېږې مخ ترې پټ کړې
وهجرې وته ته یون کړې د خراړې
درسته ورځ لکه سپک ناستې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې لکه خرناړې
یو ذره د لاالله ویره نه شي
نه پوهېږم چې راجپوتې که کماړې
چې نیکي در څخه نشته بد څو مه کړه
دا شه مه تو که په خپله بېره لاړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپین لي څو یو نه یو در ځخه نیشته
وچ لاشدهٔ سره سپین ي سپیره اهاړي
سم له لاسه کارهس کوډ ډېر مشکل دے
جمال خانه وقت دې دادے که ځان ژاړي

دویم غزل

خراب زړهٔ چې مې بیمار وو هغه نهٔ دے
چې مدام په انتظار وو هغه نهٔ دے
چې مې سترګې دیدار لوړ وسته نیولې
تش دیدن ئې په باربار وو هغه نهٔ دے
چې به ستا په غم کښې شپ و روز جلیا وم
بل په زړهٔ کښې مې انګار وو هغه نهٔ دے
چې بندي د ستا په زلفو په کمند ووم
پړوت ګودن ته مې زنار وو هغه نهٔ دے
چې مې سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چې په ما د فلک وار وو هغه نهٔ دے
نام و ننګ چې ستا په تور وو له ماتلي
چرې ماته چې ازار وو هغه نهٔ دے
ستاله غمه چې یو دم په قلدرنهٔ ووم
چې په سترګو کښې مې خار وو هغه نهٔ دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خیال چېرې لیدلے
تازه ګل چې په شمشاد و وهغه ته دے
جمال ستا له مخه نور و سته سلام که
چې غلام او خدمتګار وو هغه ته دے

دریم غزل

و بېښته سپین سترګې تاریکې چینګې دارې
ته لاګوجې خپل پردې په خبس نغارې
خدا ے طاعت د پاره ورځ له تا سته غوارې
ته د کالو خرڅې نن له خدا یا غوارې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال کوځې
سخې خو هم د موبې په زور کړارې
ستا په سرباندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر پرېکړه په ولاړې

ددې غزلو باره کښې د ځینې محترمو لیکوالو دا خیال دے چې دا غزلې د جمیل بېګ نه دي او هغه وائي چې د جمیل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سیکانو د وخت د شاعر کلام دے، داصحې ده چې د فقیر بابا نوم جمیل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جمیل خان نه یادېږي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما مخکښې ليکلي چې په ادبي دنيا کښې ئې جمال يا جمال خان نوم ليکلو او يادېدلو او په روحاني دنيا کښې نقيب بابا او خواجه جمال الدين په نوموئ ياد شوې دې او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان د تخلص په توګه استعمال کړې دے چونکه ددوي ديوان لا تر اوسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي نو هر کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په اکېډمۍ کښې موجوده او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي وراره کېږي د غزلو سره پېوست دا غزلې ليکلي شوي دي نو ددې نه معلومېږي چې دا هم ددغه زمانې شاعر دے او تر اوسه په دې نوم بل شاعر نهٔ دے تعارف شوے ددې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت نهٔ دے پېدا شوے چې دا شاعر د سېکانو د دور شاعر دے دا خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سيکانو د دور شاعر دے حالانکه د سيکانو دور خو وس وس تېر شوے او د جمال خان بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره دا ده چې دا کلام صوفيانه کلام دے او موږ دا په داسې د ښکلے شو چې هغوي به خامخا صوفيانه کلام ليکلے او و ښکلے وي هر کله چې ددغه نژدو شاعرانو سره دا نوم راغلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال بابا ورور دے بل څوک نهٔ شي کېدے.

وس راځو هغه منظومو ته ټو طرف ته چې دوي په بيلو بيلو موقعو وئيلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شيخ رحمکار کاکا صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بېګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت یې د ډېره غمه چغه کړه.

په بوی دې ټول عالم خوشبوي شو
امیل چند نه په تاپو پوټل کړدونه

د دې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سید سباح الدین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (لاسکپور) (فیصل آباد) کښې هم د غه شان واقعه یک ده.

د غه شان چې هر کله بهاکو خان د یوسفزو سردار او لوي ولي الله اخون څالاک بابا د خپل بنګو ځځه د دوما کا فروسره جنګ وو نو په د غه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصلو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظ کښې اوو ټېل -

په دې خوړ کښې سره او سپین انبار انبار دي
فقیر نه اخلي او نه یې څه پکار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
که خواري نه وي دی دے نه وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بېګ کښې شمس الدین کاکاخېل را خستې ده وائي چې د غه وخت د خوړ کانړي د فقیر بابا

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سره او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځائ د غه وخت کښې د تنګاړو غرو نه وو چې د هغې سره لوې ځوړونه وچ پراته وو.

یو ورځ فقیر بابا ؒ خپلو زامنو د لنډی اخون احمد صیب چې ډیر لوې عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت د پاره بوتلو چې د موږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع یې شروع کړے هر وخت د جذب و مستۍ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخون صیب چې د فقیر بابا جذب و مستي ولیدله نو دې فرمایل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے او د شریعت خلاف نه دي فقیر بابا هغه ځائ کښې داسې وائي -

که قاضي صیب زما په شانې مست شي
تو دده زما به هله شریعت شي
خار کیوی که ښه وي ښه وي
د فقیر به څه وي څه وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوې او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان ختک سره زړه بداوے را غلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بایزی چې ډیر لوې سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسېدونکي دو دخوشحال بابا اخښيے وو زامنو ته يُې خپله ګرانه ښکاره کړه نو وائي چي جلال خان او جمال خان ورته امداد ورکړو او ورته يُې اووے چي دې وخت کښې مهران نه روګنې ورکړې يه مووو قتلان خان چي ددوې رود وو دهغوي دَ امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا دمستۍ او جوش نه دا سې اوو ښېل -

اس دې وي په ښ دې وي
مهران کۀ نۀ وي نۀ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان کۀ نۀ وی نۀ دې وي

او دغه وجه ده چي نن د تهانړې سوات د خانانو کورنۍ د فقير بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده ښوږ شوه ترقي يُې اوکړه

وائي چي يو ورځ دمغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر ظلم کړے وو تو له علاقه يُې لوټلې وه دهزارې نه خلق دَ قافلې په شکل کښې راتلل چي دهٔ بنديوان کړل او ټول مال حال يُې ترې وا خستو ـ خلق فقير بابا ته په ژړا ا ښګولا را غلل چي د صوبېدار نه زمونږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په ښېړ ی رګشتېړ کښې سود پد و نو دا اشعار يُې اوو ښېل -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به دروي خدای د پاره

فقیر دروي خدای د پاره

پاک رسول ورسره مل دے

بدرګه له چهار یاره

او هر کله چي ببري ته سور شو نو داسي وائي۔

ببريه ځه د خدای په حکم

ځه به ظالم ځه به ده بندي کوونه

فقیر شو مل د مظلومانو

خدای يې وي مل چي بنديوان ازاد و نه

او هغوي چي د غه ظالم صوبیدار ته مخامخ شول نو په صوبیدار

رپېدل او ننګېدل اوتي بوتي يې شروع کړي ټول مال حال او خلق

يې ترې راخلاص کړل دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښي مريدان

ګرځېدل دے به ترې مخکښي وو مريدان به ورپسي وو او دا

اشعار به يې ويل۔

دور دور د فقير دے

د غافل په صورت وير دے

د غافل په صورت وير دے

دور دور د فقير دے

وائي چي يو وخت داسي راغلو چي باران نه بند شول فصلونه

او چپېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقیر بابا ته په ژړا انګو

راغلل چي خدای پاک ته سوال او کړه چي باران شي هغوي هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې چغه کړه.

قحط سالي ډېره په زور ده
پړ پوښتلې کور په کور ده
باران دے ورو یسه
څو کړه که نۀ وې نۀ وې
تنګارو باندې باران دے
فقیر نن ورځ مهربان دے
و ارمان بېلې ارمان دے
ورپسې نن باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې واپس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقیر بابا سوال قبول شو او فصلونه بنېرازه شول دا هم یو روایت دے چې هرکله فقیر جمیل بېګ خپلو زامنو اخون احمد صیب ته شریعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم ویلي وُو.

موسته چنې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې چنګه وې لکه چرچنې
د نیمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچنې برچه دې ښو بنۀ راکوینه

هرکله چې د لوې خدائے پاک په عشق کښې به ترلوې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې داغلو نو چغه به

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې وېلو -

هغه موزيان به دنيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سر و مال ټول عاشقان داوُ کا
دا موذي تش لاپې کوي چې مېننُه

دا وه ددغه لوي ولي الله - صوفي - عالم د شاعري متعلق خبره چې د لته وا ضحه شوه چې د خوشحال بابا نهٔ صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوي رو رچې د معرفت لار يې خپله کړې او هر وخت به په جذب و مستۍ کښې وو خوخپل خاندانې روايات يې چرې هم هېر کړي نهٔ دي ورکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوي الله دې اوکړي چې ددهٔ د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه رڼا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پېدائښت کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے دابجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
به "جزق" اموز عالم " غريو"

ددې نه ۱۱۱۶ هـ جوړېږي ځنې محققين يې په قياس څخه زېږېدنه ۱۰۷۴هـ ښائي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنکارو کښې چې د جهانګیري او اکوړي نه سهېل په لور د غرونو په منځ کښې کلے دے هلته ئې مزار دے د پښتو نخوا ه د لوې لرې نه ورته عقیدتمند راځي او فیض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او مېله کېږي -

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء درېم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ ه ش -

۲- کاکاخېل شمش الدین میاں مناقب فقیرجمیل بېګ د میاں فردوس شاه فقیرخېل په سرېزه د انجمن اتحاد فقیرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۰۷ ه ش -

۴- رضا محمد افضل پروفېسر پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د ژبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ ه ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او دده ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ ه

۷- کاکاخېل سیاح الدین تذکره شېخ رحمکار اداره اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي سټمبر ۱۹۷۱ ز
۹- هېواد مل ز لمے فرهنګ زبان و ادبيات پښتو د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز
۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانيه اکوړه خټک اکتوبر ۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې

د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څېړنې - لټون - چاڼول د څه څیز بنیادي حقیقت معلومول - دیو څیز پوره کره کتنه معنیٰ لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنیٰ ترې پخپله ظاهرېږي - په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم وادب کښې سوچه بوټیه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوي حقائق ورانديٰ کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نوره زیاته تشریح او تفسیر اوشي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي که هغه سائنسي ځانګه وي او که ادبي که تاریخي ځانګه وي او که جغرافیائي ځانګه تحقیق په هره ځانګه هر اړخ هره موضوع او که په هر میدان کښې وي دا د بر کسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

اوکړ کېږي کار دے د تحقیق مېدان ډېر ارت مېدان دے په دې
مېدان کښې د محقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه
شي وار خطا هم شي خو سره د دې به حوصله نه بائیلي خپل
مرام ته به ځان رسوي د دې مثال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغلرو موندلو د پاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله او ګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
ډوبېدو ویره هم وي خو دغه ملغلرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه راویستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي موندلې وي ډېر خوندناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه چې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته ئې ختمي نه دے وئیلے او نه تحقیق
ختمي کېدے شي د تحقیق د پاسه تحقیق کېږي . د تحقیق د پاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي که چرې مونږ په یو شاعر تحقیق کوو نو د هغه د زماني ټاکل
د هغه د ټیک او د هغه د شاعرۍ په اندازبیانۍ او رنظر اچول او بیا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي د هغه شان د هغه شخصیت د هغه وخت د ژوند حالات - زېږېدنه
استوګنه وغیره د هغه د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زماني د نورو پوهانو د لیکو نو
او کلامونو په رڼا کښې به ئې رایې قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله د غه مواد
پېدا نه شي نو بیا به د چاپېره چل نه حالات معلومات حاصلول وي که په هغه
نور چا په روستو زمانه کښې څه لیکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رایې قائمول وي . په تحقیق ډېر لوے
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې ډېرې کتابونه لیکلې

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي نو د لته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهميت د ے د تحقيق دپاره به د رومبني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول ي او جمع کول ي چې د کوم په بنياد چې به محقيق خپله دا يُ پيش کوي او يا د کوم په بنياد - به محقيق د خپل تحقيق ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقيق دپاره چې کوم ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول دي د هغې ډېر زيات په دې ميدان کښې اهميت او ضرورت د ے ولې چې بغير د دې نه تحقيق نۀ شي کېد ے د دې مثال د يو عمارت بنياد وي ترڅو چې د عمارت بنياد د پاره کاڼے خته - او نور لوازمات نۀ وي تيار نو عمارت نۀ شي جوړېد ے د غه شان د تحقيق دپاره ماخذونه او ذرائع د کانړي او خټې کار ورکوي -

دا ماخذونه ذرائع په دوه قسمه څخه دي چې يو ته بنيادي يا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر ويلے شي او دويمه ته ثانوي ماخذ يا ذرائع ويلے شي - چې په انګرېزۍ کښې ورته دا رنګه ټکي استعمالېږي -

۱- بنيادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشريح يا تفصيل يا نو ل پکار وي چې لوستونکي سته اسانه شي -

۱- بنيادي ماخذ يا ذرائع :-

محقيق چې هر کله په يو موضوع تحقيق کوي

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو د هغې موضوع سره تعلق لرونکي پېوست ماخذونه بنیادي ماخذ کنل کېږي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په هغې کښې د هغه واقعاتو ریکارډ موجود وي چې تحقیق کوونکي یا لیکونکي په خپله لیدلي او ورېدلي وي یعني په بنیادي ذرائعو کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د تاریخ په معقولیت کښې اضافه وشي او هر قسمه شک شبه ختمه شي د "— بېټس" په وېنا سره مؤرخینو بنیادي ماخذ یا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات:-

په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزې ریکارډونه مرکې او نور متفرقه څېزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات:-

په دې کښې د صوبائي حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یادداشتونه تقریرونه د خطونو مجموعې او نور معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ شال ګران او محترم محقق - نقاد - شاعر - ډرامه نګار پوهاند همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن کښې په صفحه ۵۶ داسې رنګ کښې ورکوي -

ډاکټر جمیل جالبي په خپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے دې کښې څنې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د صفحه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر یې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړے دے - د دې سلسله کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۲۹۲ - ۲۹۳ لیکي - " سید بلاقي په ۱۰۵۰ھ / ۱۶۴۰ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو "

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په څلو ستر کو لیدلې ده چې حواله دا سې ورکوي -

> معراج نامه (قلمي) دَ انجمن ترقي اُردو پاکستان نه علاوه اته نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۶ھ ورکړے شوے دے -

په دې عبارت کښې د سید بلاقي دَ معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو وو د بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پېش کړے شو -

۲- ثانوي ماخذونه :-

کله چرې یو لیکوالي یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکوالي په حواله اقتباس درج کړي نو دا سې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت کښلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتړیانې قیمې سرکاري اطلاعات - ذاتي بیانونه - تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې دول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمے هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې یو اقتباس د بل په حواله ورکوي -

„ دیوان ریخته په پارسۍ او هندۍ ژبو دده دیوان دے چې هندي تذکرو کې هم یادونه کړي او مفتي ولي الله وېلي دي چې نواب محبت خان په پارسۍ ژبه یو قومي دیوان لري “

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې د غه دیوان زلمي هیوادمل په خپله نهٔ وو لیدلے بلکه د مُفتي ولی الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس نیکل دا وُو د ثانوي ماخذ مثال کُښې محققین د اقتباس حواله نهٔ ورکوي د مصنف چا چې اقتباس لیکلې وي نوم هم نهٔ ورکوي بلکه دا سې ترې ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا یو د پر غلط کار او غلطه طریقه ده په دې د تحقیق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- اېم سلطانه بخش ډاکټر - اُردو میں اُصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومی زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- اېم سلطانه بخش ډاکټر - اردو میں اصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- همایون محمد همایون - د تحقیق فن ادارہ فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هیواد مل زلمے - په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنګ پرېس لاهور ۱۹۹۲ء

۵- کاشمیری تبسم ډاکټر " ادبی تحقیق کے اُصول مقتدره قومی زبان اسلام آباد.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوه حصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړې شوې ده د امیر کروړ نظم د شیخ متي مناجات د بیټ نیکه دعا او د غه شان نور ډېر اشار چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلې شي ددې وجه دا هم کېدے شي چې په نظم کښې کوم خوږ والے او سرور دے هغه په نثر کښې نیشته د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولے شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلے شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات را ولړځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي دا هر څه د نثر په ذریعه هم کېدے شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي مومي نو هغه د نثر په ذریعه کېدے شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دے په دې کښې د ادب هر یو صنف ځائېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او دا د نثر کمال دے چې موږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طریقه کولے شو او د دغه تخلیقي اقدارو په وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي میدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے د دې په ذریعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ډیکل ډېر ګران او دومره سرخوږې کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعریف څهٔ دے د نثر تعریف ستر محقق ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ھ په مخ څهٔ دا رنګه کوي -

نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قېد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق ارواښاد ډاکټر سید انوارالحق په درې میاشتینۍ مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء مخ ۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي -

نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن یا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې یا داسې او وائي چې د وېلو - لیکلو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د لوستلو عامه هیغه نیغه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافیو د ترون نه آزاده وي او سړے په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او
ازادۍ سره بیانولے شي نثر دے

دا څو وو د پښتو ادب د محققینو او پوهانو د نثر باره کښې تعریفونه او س ګورو چې د خارج پوهان (مستشرقین) د نثر متعلق څهٔ وائي د پښتو نثر ته کوم کتنې نومې کتاب تالیف د ستر محقق اروا ښاد عبدالحی حبیبي د افغانستان د علومو اکېډمي له خوا په ۱۳۶۰ هـ ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې لیکي -

۱- ملټون وائي: چې نثر هر څو مره ساده او دلکش وي هغه مفید وي -

۲- کالرج لیکي: فصیح او مناسب الفاظ چې وزن نهٔ لري نثر دے -

۳- موسیو دوزوان وائي:- د انسان په ژبه یا قلم کهٔ کوم خیالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه نثر دے -

د دې تعریفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دے چې د قافیې او د وزن یا بحر د قېد نه آزاد وي او نظم په وزن - قافیه ردیف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دے (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوو یو قسم دا وي

۲- دوېم قسم ته خطابه یا وینا وېلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - وینا ګانې چې عالمان او پوهان یې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په یکلو کښې کم او په وېلو کښې زیات وي -

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د لیک لاسې راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کومه وینا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او دغه نثر د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغیره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سیس نثر وايي دوېم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے د دوېم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم وېلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مُسَجَّع او مرصع نثر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نه لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې لیکلے شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتداء :-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه لیکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې را غلے. په پښتو ژبه نظم د امیر کروړ (۱۳۹ هـ) نه را وښا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قیاساتو مبني دي پوره معلومه نه ده چې ابتداء کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق او د استاد عبدالحی حبیبي موندلے کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تالیف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حیثیت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتداء د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳ هـ - ۲۹۷ هـ) نه را وښا شوې ده او دۀ د عربو د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه یو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او لیکلو معنائې ده "د ریګستاني نسیم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانه" چې د شیخ کته" تالیف دے نه روایت راخستے دے خو دا موږ په یقین سره نۀ شو وئیلے چې دا به د نثر رومبنې کتاب وي ولې چې چاپ لے نۀ دے او وجود ئې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبني ده. د غه شان د دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې په ۶۱۲ هـ خواوشا کښې تېر شوې دې. د قندهار سره نژدې په ارغسان کښې او سید وځنې عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر رو مبنے کتاب دے وائي چې څو پاڼې ئې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه پاڼو کښې د شیخ بیټني. شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار غوندې د لویو ولیانو ذکر شوے دے دا کتاب د فریدالدین عطار د فارسي د تذکرة الاولیاء غوندې یو تذکره ده چې په کښې د هغه وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوے خو ځنې عالمان او پوهان دا کتاب د پښتو نثر رو مبنے کتاب نه مني هغه ځکه چې دا مکمل کتاب نه دے موندلے شوے بلکه څو پاڼې موندلے شوې زما په خیال که دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا ده وه په اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې دا د نثر او لنے کتاب دے هغه د ستر صوفي مبارز. تودیال پیر روښان عبدالله اُرمړ بایزید انصاري کتاب "خیر البیان" دے چې د موندلو اعزاز ئې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ دا ټوپکتي ارواښاد مولانا عبدالقادر ته حاصل دے چې د جرمني د کتابتون نه ئې مائکرو فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو د دې نه معلومه شوه چې د پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو پاڼو نه شوے او د نثر رو مبنے کتاب خیر البیان دے د دې کتاب نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویزه مخزن الاسلام ویکلو دا کتابونه په مسجع او مرصع نثر کښې
لیکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر یولسمې صدۍ پورې دور وو
ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کریمداد د
اخوند درویزه زوی - بابوجان ، ملا مست زمند ، الله یار - اخون
قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اولیکل نه یوازې چې بایزید روښان
د پښتو نثر ړومبنی کتاب اولیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ
ئې هم وضع کړل د غه دور کښې ټول کتابونه په مسجع او مرصع نثر
کښې لیکلي شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه
دور کښې نثر ساده سلیس او په خوږ انداز کښې شروع شو او د خوشحال
بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د
ز منو عبدالقادر خان خټک ګلدسته - ګوهر خان خټک قلب السیر د
افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسی وو تاریخ مرصع - علم خانه دانش
و ساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان
د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر میدان کښې
ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دور نه پس چې کوم
دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي
په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال
شوي دغه او سنی دور دی په افغانستان کښې ددې دور د نثر د
میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محي الدین افغان، مولوي
عبدالرؤف قانع - زمریالی - خادم دی او په شمالي پښتونخوا کښې
مولوي میر احمد شاه رضواني ، منشي احمد جان ، سید راحت زاخیلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مولوي احمد تنګي او داسې نورو پېښوري پوهانو عالمانو تر اوسه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوي خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته پښکاره دي چې نثر ته زیاته توجه او پام را وګرځوي که هغه افسانه وي که ډرامه ـ که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات پکار او کړے شي

کتابونه:

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ه

۲- رښتین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور ـ

۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰ه ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاوس پېښور ۱۹۶۸ء

۵- رفیع حبیب الله د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائزه ـ تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ء

۶- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائزه ـ تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ء

۷- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته که کتنې پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ه ش ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library